

OOSTVLAAMSE ZANTEN

DRIEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN
van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen
en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redactie : Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem
Maurits Broeckhove, Marcel Daem, Erik Demoen, Arnold Eloy, René Haeserijn,
Marc Jacobs, Roeland Van de Walle

Ruildienst : Arnold Eloy, Bibliotheek, Kraanlei 65, B-9000 Gent.

Recensiedienst: Marc Jacobs.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

Prijs : 150 F

INHOUD

Renaat VAN DER LINDEN. Paul Collaer 1891-1989. Europeaan.	138
Renaat VAN DER LINDEN. Bibliografie A. van Hageland. Jarenschema. Drie gebieden.	139
Ludo COLLIN. De Zwarte God in het begijnhof O.-L.-Vrouw ter Hoyen te Gent en het mirakelboek.	161
Ludo PEETERS & Hennie RAYMAEKERS. John Lundström. Vlaams artiest. Meer dan 'n 'Liekészanger' uit Antwerpen.	161
Walter GIRALDO. Volksdevotie in Europees perspectief. Referate der Österreichischen Volkskundetagung 1989 in Graz.	191

BOEKBESPREKING

<i>Sint-Columbaretabel te Deerlijk.</i> (Talrijke auteurs.) R.L.	200
--	-----

ZOEKEN EN ZANTEN

M.J. Ringsteken op de fiets. Lampernisse. 1902. Reglement	198
A. TEMMERMAN. <i>Bijnaam Pompkoeck (Peperkoeck) te Uithbergen</i>	199
P. HUYS. <i>Souwrijn remedie teghen hydropie oft watersucht</i>	200

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van het Stadsbestuur van Gent, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Kredietbank, Generale Bank, Algemeen Beroepskrediet en IPPA.

Paul COLLAER, Europeaan

8 juni 1891 Boom - 10 december 1989 Brussel

In het begin van onze eeuw was het gebruikelijk en vanzelfsprekend, dat een persoon die de muziek leerde, daarnaast ook een beroep aanleerde. Muziek bood als dusdanig en op zichzelf geen toekomst. Tijdens zijn humaniorastudies, respekt. te Brugge en te Mechelen, studeerde Paul Collaer piano en harmonie aan het stedelijk museum-conservatorium te Mechelen.

In 1919 promoveerde hij tot doctor in de natuurwetenschappen en van 1920 tot 1935 was hij leraar voor Chimie et Physique aan het Kon. Ateneum te Mechelen. Intussen stichtte hij reeds in 1921 te Brussel de befaamde Pro Arteconcerten die in een tijdspanne van ongeveer een decennium driehonderd werken van vooraanstaande componisten uit binnen- en buitenland aan het publiek voorstelden.

Op 1 febr. 1936 trad hij in dienst van de radio. In 1938 werd hij directeur van de muziekdienst der Vlaamse uitzendingen van het toenmalig N.I.R.

Hij werd stichter en medestichter van binnen- en buitenlandse gezelschappen en vennootschappen voor muziek. Hij zetelde in de Internationale Raad voor de Volksmuziek, onder de auspiciën van de Unesco.

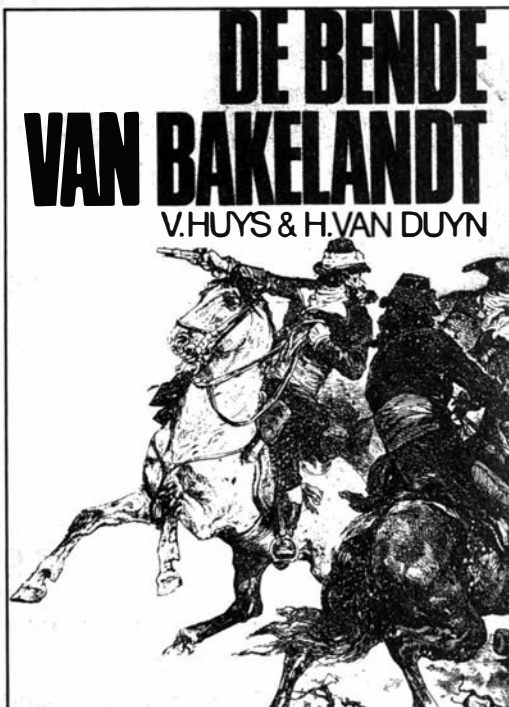
Hij was voor Benelux dé autoriteit inzake de etnische muziek en was vroegtijdig de bezielende vernieuwer en pleitbezorger van de eigentijdse muziek in ons land.

(vervolg blz. 160)

Bibliografie A. van Hageland.

(pseudoniem van Albert C.M. Rutgeerts) (1)
Jarenschema.

Andere pseudoniemen : o.a. Bert Geerten, John Jacoby, Lector, M. Riethuyze, Hans van Duyn, Tjaard B. Kok.

Bijdragen in tijdschriften, boeken en brochures zijn per jaar gerangschikt. De boeken zijn, zo mogelijk met de recensie (rec.), telkens vooraan geplaatst.

Een proeve van schema voor negen tijdschriften en publikatie per jaar, vindt u achteraan.

Afkortingen :

Brabant F., *Tijdschr. van de Dienst voor Geschiedkundige en Folkloristische Opzoekingen* der Provincie Brabant, Brussel.

Brabant Toer, *Informatieblad van de Toeristische Federatie* van de Provincie Brabant, Brussel.

ESB., *Eigen Schoon en de Brabander. Maandschrift van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant*, Merchtem/Brussel.

Grafisch T. *Het voornaamste vlaamse poligrafisch maandschrift* voor België en Belgisch Kongo, Brussel.

N.V., *Neerlands Volksleven*. Orgaan van het *Nederlands Volkskundig Genootschap*. Groningen-Wassenaar.

OVZ. *Oostvlaamse Zanten*. Orgaan van de *Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen*, Gent.

VGV. Periodiek. *Uitgave van het Vlaams Geneesherenverbond*.

Vk. *Volkskunde. Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van het volksleven*. Antwerpen.

DNG., *De Nieuwe Gids*, krant, Gent.

(1) Deze Bibliografie sluit aan bij : *In memoriam Albert Rutgeerts - Albert van Hageland*, Oostvlaamse Zanten 64 (1989) 219-222, ill.

1937

1. *Bond der Oostvlaamse Folkloristen*. Tweede Landdag voor Volkskunde, 27 en 28 nov. '37 te Gent: verhouding van de Volkskunde tegenover andere wetenschappen. Brabant F. 17 (1937-38) 305.

1943

2. A. RUTGEERTS. *Vlaamsche uithangborden en gevelstenen*. De Burcht, Brussel, 1943, 71, ill. Rec.
3. F. VAN ES. Oorsprong, esthetisch belang, cultuurwaarde, overzicht. OVZ. 19 (1944) 73.
4. P. DE KEYSER. Vk. 46 (1944) 302-303.

1950

5. *Hanengevechten in Brabant*. ESB. 33 (1950) 55-57.
6. *Kludde en Roeschaard*. OVZ. 25 (1950) 61-66.
7. *De Koning drinkt. ! Kerstgebruiken*. Toren, Averbode VI (1950) Kerstnummer 97-104.

1951

8. A. RUTGEERTS. *De tover van het kinderleven*. Privaatdruk, 1951, 24, ill. Rec.
9. F. VAN ES, OVZ. 27 (1952) 134.
10. Albert RUTGEERTS. *Kerstmis in Vlaanderen*. Privaatdruk, 1951, 31, ill. Vier schetsen om het 'waarom' van gebruiken beter te vatten. Rec.
11. F. VAN ES, OVZ. 27 (1952) 134.
12. In het Frans: Noëls Flamands, privé 1951.

1952

13. *De Gentse "Mammelokker" ... een importartikel? Sieren van gevangenis met beeld*. OVZ. 27 (1952) 135-141.
14. *Folkloristische elementen bij Tony Bergmann (Ernest Staas)*. Volksmentaliteit, arbeiders- en studentenleven, symbolisme en huurpacht. Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore, Antwerpen 11 (1952) 71-87.

1953

15. *Hendrik Conscience en het Volksleven*. Leuven, Davidsfonds, Keurreeks nr. 50, 1953, 355, ill. Rec.
16. T.J. W.R. de HAAN. *Literatuur en volksleven. Het werk van Conscience zit vol echt volksleven*. N.V. 3 (1953) 43.

17. R.M., ESB 36 (1953) 426.
18. E. VAN ES, OVZ. 28 (1953) 88.
19. J. NOE, Streven, Antwerpen 7 (1952-53) 476.
- Zie rubriek 1984, nr. 344.
20. *Namen van Vlaamse vissersvaartuigen*. Uitingen van devotie. N.V. 4 (1953-54) 13.
21. *Volkskunde in België: De Nationale Commissie van Folklore*. N.V. 4 (1953) 66-67.
22. *Volkskunde en letterkunde*. Pleidooi om beschrijvingen van het volksleven niet louter wetenschappelijk te tekenen, maar ook toegankelijk voor leken. N.V. 3 (1953) 102.
23. *Watergeesten. Hun oorsprong en verwantschap*. Toevlucht tot angstwekkende voorstellingen om kinderen van het water te verwijderen; rol van ingebeelde wezens bij voorouders, watergeesten vóór de kerstening, verschijning van nikkers en nixen, dualisme; voornaamste watergeesten: osschaard, roeschaard, kludde, lange Wapper; proeven van etymologie, oorsprong. Nota van de redactie nopens het rangschikken van kludde als watergeest. OVZ. 28 (1953) 24-49.

1954

24. *August Paessens. Heraut van het Cultureel Idealisme*. Stichter-voorzitter van 'Aarschotse Kunstkamer'. Oprichting van beelden: Zuster Begijn, De Kasseistamper, de Zeeldraaier, Onze-Lieve-Vrouw van Aarschot, Pater Raskin, De Kantwerkster. Nummer 51 der Galerijreeks, Redactie Evere. Druk De Klamper, Aarschot, 1954, 24, ill.
25. *"Neerlands Volksleven"*. Voorstelling van dit nieuw tijdschrift. ESB. 37 (1954) 79.
26. *Paasmaandag in het Volksleven. De Paardenprocessie te Hakendover*. Beschrijving van processie. Volksliedjes. ESB. 37 (1954) 139-143.
27. *En steeds de Waterdokter*. Urine als geneesmiddel. ESB. 37 (1954) 212-213.
28. *Enige echo's over de vroegere wijnbouw in Vlaams-Brabant*. ESB. 37 (1954) 413-414.
29. *Bloed in het bijgeloof*. Tovermiddelen, bereid uit mensenbloed; mensenoffers thans in Basoetoland. Sage = beheksing Lodewijk XIV door Madame de Montespan. N.V. 5 (1954-55) 28-30.
30. *Een universele geestesopvatting. Doden op afstand*. Symbolische afbeelding van persoon die men wil treffen. OVZ. 29 (1954) 107-111.
31. *Marginalia bij de "Peerdenpaternoster van Wannes Raps"*. Auteurs maken in hun werk gebruik van gegevens uit het volksleven, vaak totaal onopzettelijk en onbewust. Grootste kunst het harmonische samenvloeien en integraal deel uitmaken van het geheel. Houding van Ernest Claes tegenover volkskunde: eis tot wetenschappelijke studie; gebruiken en gezegden noteren en causaliteit belichten; gebruik van volkse elementen bij hem; bronnen van "peerdenpaternoster"; twee zegspersonen; tekst haast ongewijzigd; doel: onheilafwerende oogmerken, volksgeneeskunde; genre gebed niet van zwarte, van witte magie; aanleunen bij rommelpotliederen. OVZ. 29 (1954) 133-145.

1955

32. *Folkloristische mengelingen uit het Hageland. Kleutertijd. Lagere school. Plechtige Kommunie. Seizoenfeesten. Lichtstoet. De snoepwinkel. Jeugdlectuur. Donderdagse Markt. Vakantietijd. Speelterreinen. De meest gebruikelijke kinderspelen. Wilde en ondeugende kinderspelen. Kermisvermaken. Jeugdtoneel. Fanfare. De eerste films. Lapnamen en volkstypen. Gelegenheidsgebak*. ESB. 38 (1955) 390-404.

Rec.

33. *Vlaanderen door de eeuwen heen*. Derde uitgave, 1951-52. Bespreking in hoofdzaak van het hoofdstuk 'Volkskunde' door Paul de Keyser. N.V. 6 (1955-56) 28-29.
34. *Het 'Neo-Folklorisme' in België*. A. Marinus over de rol van de volkskunde. Zijn theorieën en werkzaamheden. Psycho-sociologische methode. N.V. 6 (1955-56) 140-142.
35. *Moord door magie*. Aanleunen bij 'Doden op afstand'. Bewijs dat deze geestesopvatting, universeel verspreid, berust op een universele aanleg. Belichten van het onderwerp langs niet-folkloristische werken, voor verdere uitdieping. OVZ. 30 (1955) 133-147.
36. *Doodbidden. Moord door magie*. Aanvulling bij vorige bijdrage. Aanwijzing dat talrijke auteurs (Vlaamse en vreemde) invultatie-praktijken in hun werken beschreven. OVZ. 30 (1955) 183.
37. *De kerstboom in Vlaanderen*. Vk. 56 (1955) 12-28.
38. *Volkslektuur*. Invloed en verspreiding van feuilletonromans. Vk. 56 (1955) 169-170.
39. *Voor naam Volkskundig Tijdschrift: Oostvlaamse Zanten, 1955*. DNG. 18 dec. 1955.

1956

40. *Een ontploffing te Brussel*. Van buskruit in 1574. ESB. 39 (1956) 150-151.
41. *Fictie of werkelijkheid. De nachtelijke Sabbat. De sabbat is geen volksinbeelding*. Ontstaan in 14de e. Nachtelijke feesten met houten Satan. ESB. 39 (1956) 254-55.
42. *Folklore en Devotie. De St.-Jan-Berchmansviering te Diest op 13 augustus 1865*. Plechtigheid. Lieder. ESB. 39 (1956) 421-428.
43. *De sociologische rol van de volkskunde*. N.V. 7 (1956-57) 94-95.
44. *Nationale Folklore in het Jubelpark te Brussel*. N.V. 7 (1956-57) 122-123.
45. *Het Vlaamse volksleven in 1955. Folkloristische inventaris*. Verantwoording Kalendergebruiken. Levensloop. Volksdevotie. Verenigings- en gemeenschapsleven. Allerlei. Register op plaatsnamen. OVZ. 31 (1956) 83-101, 122-142, 153-176, 183-197.
46. *De kerstboom in Europa*.
47. *Drie Koningenballade*. Grafisch Tijdschrift, Brussel, 6 (1956) 331 ill.
48. *Kerstsymbolen (Lector)*.
49. *L'arbre de Noël*.
50. *Légendes de Noël*.
51. *Vieilles croyances et costumes (Lector)*. La Revue Grafique, 8 (1956) n° 9, 237-239.

1957

52. *Volkskundige aspecten van enige Amerikaanse essays*. Brabant F. nr. 136 (1957) 335-345.
53. *Moderne opvattingen over 'tradities' in het volksleven*. N.V. 8 (1957-58) 68-70.
54. *Vlaamse vissersliedjes*. IJslandvaarders. N.V. 8 (1957-58) 76-80.
55. *Het Brussels volksleven*. Opschriften op uithangborden. De mentaliteit. Straatlieden van '18. N.V. 8 (1957-58) 163-64.

Rec.

56. *Belgiës Nationale Commissie voor Folklore. Bespreking van het Jaarboek 1955.* Beschouwingen.

N.V. 8 (1957-58) 205.

Rec.

57. P. SCHMIDT. *Dunkle Mächte. Ein Buch vom Aberglauben einst und heute.* Frankfurt am Main.

OVZ. 32 (1957) 64.

58. *Offerblokken en kerstgebak.* Streven naar gebaksvormen.

OVZ. 32 (1957) 70-77.

59. *Sociale aspecten van de folklore. Het Gilles-ultimatum te Binche.*

Vk. 58 (1957) 96-98.

60. *Herdenking Jules Frère.*

Vk. 58 (1957) 211-212.

61. *Bedrijvige bond van folkloristen. Dertig jaar Oostvlaamse Zanten.*

DNG. 20 jan. '57.

62. *Twisten rond de Kerstboom.*

Grafisch Tijdschrift, 7 (1957) nr. 12, 321.

63. *Joyeux Noël.*

64. *Un Nouvel An tumultueux.*

La Revue Grafique, 9 (1957) n° 9, 235-237.

1958

65. *Volkskunde over de grenzen. Marginalia bij enige recente publikaties.* Duitsland. Brabant F. nr. 138 (1958) 570-584.

Rec.

66. A. MARINUS. *Essais sur la Tradition.* Traditie en Volksleven. Brussel, 1958. Veranderlijkheid, d.i. aanpassingsvermogen, als ware kenmerk van de traditie.

Brabant F. nr. 140 (1958) 847.

67. *Uit de kinderkamer van de krant.* Pioniers van het moderne dagbladwezen.

Grafisch Tijdschrift, 8 (1958) nr. 1, 14-15, ill.

68. *Knielt allen bij 't kribbeken neer...*

69. *Zo viert ons volk: Driekoningen.*

Ibidem, nr. 12, 308-309.

70. *Lumières et reflets de Noël.*

La Revue Grafique, 10 (1958) n° 9, 224-225.

71. *Onderzoek naar hedendaagse kalendergebruiken.* O.a. witte, rode, groene broeken te Rillaar. Verenigingen.

N.V. 9 (1958-59) 190-194.

72. *De Sint-Maartensviering te Genk.* Vroeger, thans in herstelde vorm, 11 november. Stoet met kaarsen en fakkels.

N.V. 9 (1958-59) 192-193, 195-98.

73. *De Sint-Paulusomweggang te Galmaarden.* Op 25 januari.

N.V. 9 (1958-59) 198.

74. *De meiboomplanting te Hasselt.* Met optocht.

N.V. 9 (1958-59) 199-200.

75. *Tijl Uilenspiegel te Turnhout.* Sukses van de Tijlstoet.

N.V. 9 (1958-59) 200.

76. *Kroningsfeesten van Maria te Tongeren.* Zevenjaarlijks.

N.V. 9 (1958-59) 231.

77. *Kaleidoscoop op de vissersnering.* Symbolen van gordelriem, van krul op voorhoofd, voedsel, zeden en gebruiken, vissersrevolutie 1887.

OVZ. 33 (1958) 13-25.

78. *Een pastoor doet de wind keren.* Tijdens brand van windmolen.

OVZ. 33 (1958) 32.

79. *Folkloristische aspecten van 1957.* Behandeling van manifestaties met potentieel traditioneel karakter. I. Ieperse kattedoet. II. Markante karnavalfeesten, 7 gemeenten. III. Krakelingenworp en Tonnekensbrand. IV. Halfvasten. Brussel. Willebroek. V. Goede Week: Rupelmonde, Kruishoutem, Oostende. VI. Meiboomplanting, 6 gemeenten. VII. St.-Evermarusfeesten Rutten. VIII. Vissersfolklore, 8 gemeenten. IX. Feesten & omme-

gangen, april tot december 31 gemeenten. Kerstmis. X. Processies en bedevaarten, 19 gemeenten. XI. Mannekepis. XII. Maneblussers van Oostende.
OVZ. 33 (1958) 151-175.

1959

80. *Ernest Claes en Wij. Een literair-volkskundige studie.* Leuven, Davidsfonds, Keurreeks 1959, nr. 73, 354, ill.
Rec.
81. P.L. *De folklore in het werk van Ernest Claes.*
Brabant F. nr. 141 (1959) 125-127.
82. L.D. ESB. 42 (1959) 331-332.
83. K.C. PEETERS, Vk. 60 (1959) 196-198.
84. F. VAN ES, OVZ. 35 (1960) 35.
85. M. CAFMEYER. *Van Doop tot Uitvaart.* Brugge 1958.
Brabant F. nr. 141 (1959) 125.
Rec.
86. *Jaarboek van de Nationale Commissie voor Folklore, Vlaamse Afdeling.* IX (1956) Brussel, 1958.
o.a. Aktiviteitsverslag, volkskundige bibliografie voor 1956.
Brabant F. nr. 141 (1959) 127.
87. *De Magische Kring om de Dood.* I. Dood en onsterfelijkheid. II. Dodencultus. III. Begrafenisvormen te Lande. IV. Lijkverbranding. V. Begrafenisvormen. VI. De Dood klopt aan. VII. De Laatste Tocht. VIII. Lijkmalen. IX. De rouw. X. Terugkerende Geesten. Bibliografie.
Brabant F. nr. 143 (1959) 337-385, ill.; nr. 144 (1959) 489-534, ill.
88. *Volkskunde in de Gewesten.* Kongres voor volkskundige activiteiten in Nederland en Vlaams-België, Antwerpen, 21 maart 1959.
Brabant F. nr. 143 (1959) 386-401.
89. *Edele Brabant, were di!* Volksfeesten te Brussel, Meise, Tielt, enz.
Brab. Toer. 11 (1959) 12, 8-13, ill.
90. *Het Vlaams Filologencongres te Brussel. Volkskundige referaten.*
DNG. 7 april 1959.
91. *Het edel kind van Napoleon.* Volksliederen met teksten.
ESB. 42 (1959) 163-170.
92. *Het volksgericht bij Hendrik Conscience.*
ESB. 42 (1959) 397-400.
Rec.
93. L.D. De magische kring om de dood. Overdruk Brab. Folklore, nr. 143-144, 1959.
ESB. 43 (1960) 411.
Rec.
94. L.D. *Volkskunde in de gewesten.* Overdruk tdschr. Dienst Gesch. en folkl. opzoekingen der prov. Brabant. NR. 143.
ESB 42 (1959) 479.
95. *De mens in het volksleven.*
Handelingen XXIII* Vlaams Filologencongres, Brussel, 1959, 348-351.
96. *Op het spoor van de Kerstboom.*
97. *De symboliek rond Nieuwjaar.*
Grafisch Tijdschrift, 9 (1959) nr. 12, 345-348.
98. *Les cloches d'outre-tombe.*
La Revue Grafique, 11 (1959) n° 9, 249-250.
Rec.
99. T.J.W.R. de HAAN. De magische kring om de dood.
N.V. 10 (1959-60) 198.
100. *Het optekenen der folkloristische gebeurtenissen van de lopende kalender.* (Voor-
dracht) (Volksleven in de gewesten)
N.V. 9 (1959) nr. 3, 113.
Rec.
101. *Soldaten in de folklore.* van P. Schroeder en B. Henry, Brussel. Ontstaan van
militaire compagnieën, om plechtigheden op te luisteren.
N.V. 10 (1959-60) 102.

102. *Vlaamse vissersliedjes*. Relas festival van vissersliederen, Oostende, 6 sept. 1959. N.V. 10 (1959-60) 109.
103. *Nieuwe Vlaamse reuzen*. Lijst. Begeleiders van stoeten. Sage Druon Antigoon en Brabo. N.V. 10 (1959-60) 108-109.
104. *Bijgeloof en ruimtevaart*. Beknopte terugblik op de visie van prof. P. de Keyser, nopens de veranderingen in het volksleven in het atoomtijdperk en de continuïteit, de konstanten. OVZ. 34 (1959) 102-106.

1960

105. *Biografie Ernest Claes*. Reeks 'Ontmoetingen', Desclée-De Brouwer, Brugge, 1960.
106. *Volkskundige Mozaïek 1959*. Achterstand van de Vlaamse publikaties ten overstaan van het buitenland. Brabant F. nr. 145 (1960) 5-23. Rec.
107. L.D. *Volkskundige mozaïek 1959*. Overdruk Brab. Folklore, nr. 145, 1960, 21 p. ESB. 43 (1960) 411.
108. *De Mens in het Volksleven*. Brabant F. nr. 145 (1960) 24-32. Rec.
109. L.D. *De mens in het volksleven*. Overdruk Brabantse Folklore. nr. 145, 1960, 10 p. ESB. 43 (1960) 411.
110. *Hulde aan Prof. Dr. R. Foncke*. Ter gelegenheid van zijn zevenste verjaardag. Brabant F. nr. 145 (1960) 33-35, ill. Rec.
111. *Jaarboek X (1957) van de Kon. Belg. Commissie voor Volkskunde (Vlaamse afdeling)*. Brussel, 1959. Brabant F. nr. 145 (1960) 89.
112. *Het Volkslied in de Branding*. Het 'straatlied' ook een volkslied?... Brabant F. nr. 146 (1960) 135-139.
113. *Het Sagenonderzoek aan de Leuvense Universiteit*. Onder leiding van prof. dr. K.C. Peeters. Brabant F. nr. 146 (1960) 140-143.
114. *In memoriam Pol Heyns*. + 12 april 1960. Brabant F. nr. 146 (1960) 154-155.
115. *Volkskunde in radio en televisie. Resultaten van een Enquête*. Brabant F. nr. 147 (1960) 249-278.
116. *Internationale Volkskundige Oogst 1959-1960. Kanttekeningen bij recente publikaties*. Brabant F. nr. 147 (1960) 295-316.
117. *Volkskunde en Oceanografie*. Rol van de vis in de symboliek, de vis in de keuken, in spotnamen. Brabant F. nr. 148 (1960) 350-393, ill.
118. *Sociale actie, folklore en toerisme te Aarschot*. Bijnaam kasseistampers en standbeeld ervan. Brab. Toer. 12 (1960) 1, 34-35, ill.
119. *Brabantse Beiaardkunst: dan klinken uw klokjes over de stee...* Belfort en banklok, beieren, klippen en beiaard, beiaardspel met stokken. Brab. Toer. 12 (1960) 3, 2-5, ill.
120. *Poëzie en humor op onze uithangborden*. Algemene historiek en biezonderheden. Brab. Toer. 12 (1960) 5, 10-11, ill.
121. *Kaleidoscoop op het Hageland*. Kinderrijmpjes. De naam. Kledij. Woningen en huisraad. Maaltijden. De 'bindersbende'. Volkskarakter. Brab. Toer. 12 (1960) 6, 16-21, ill.
122. *Wind-en watermolens*. Vooral in het Demerland. Brab. Toer. 12 (1960) 7-8, 2-7, ill.
123. *Het pakt met Satan*. En andere heksenpraktijken in de geschiedenis. Brab. Toer. 12 (1960) 11, 30-31, ill.

124. *De attributen van Sint-Niklaas*. 6 dec. Oorsprong van gebruiken. Brab. Toer. 12 (1960) 12, 12-13, ill.
125. *Op het spoor van de kerstboom*. Terugkeer tot Germaanse heidencultus met zijn symboliek. Brab. Toer. 12 (1960) 12, 14-17, ill.
126. *Hendrik Conscience over oorlog en krijgsdienst*. Militaire uitrusting. Gevechten. Legeropstelling. Loting. Rijmpjes. ESB. 43 (1960) 272-279.
127. *Over kasseistampers en andere... nachtraven*. Nachtwakers. Kasseistampers: bijnaam voor Aarschottenaars. ESB. 43 (1960) 389-393.
128. *Uit oude Papieren. Onthaal van nieuwelingen*. Kleermakers. Aarschot vóór 1940. ESB 43 (1960) 393.
129. *Multatuli. jaar 1960*. Vergelijking van sprookjes. Grafisch Tijdschrift, 10 (1960) nr. 6, 164-165.
130. *Isidoor Teirlinck en de doorbraak van de volkskunde*. N.V. 10 (1960) nr. 4, 253-255.
131. *Volkskunde in de Belgische radio en televisie*. Pleidooi om de bijdragen en uitzendingen meer wetenschappelijk te verantwoorden. N.V. 11 (1960-61) 10-12.
132. *Volksgeneeskunde. Bij een 'literair' eeuwfeest. Het "Handboek voor Lijdenden" van kapelaan Vandenbosch. Of Genezing zonder Geneesheer*. O.V.Z. 35 (1960) 61-64. Rec.
133. L.D. *Volksgeneeskunde. Het "Handboek voor Lijdende" van Kapelaan Vandenbosch*. Overdruk OVZ. 35 (1960) 61-64. ESB. 43 (1960) 411.
134. *De gesel van het bijgeloof*. Invloed, waarzegsters, helderzienden, zigeuners, kon-takt met gerecht. OVZ. 35 (1960) 158-163.
- 135-138. *Koren, kaf en kletspraat in de Volksgeneeskunde*.
1. *Artsenijen uit een wazig verleden* (7-11)
 2. *Van Oorzaak tot Gevolg* (37-42)
 3. *Kwakzalvers en Wonderdokters* (68-72)
 4. *De Ridders van Wichelroede en Pendel* (91-95)
- Periodiek V.G.V. 15 (1960) 7-11, 37-42, 68-72, 91-95.
139. *Het Haar van de Hond*. Als geneesmiddel. V.G.V. Periodiek 15 (1960) 161-163.

1961

140. *De Magische Zee*. Leuven, Davidsfonds, Keurreeks nr. 83, 1961, 298, ill. Bekroond door de Koninklijke Vlaamse Akademie voor Taal- en Letterkunde met de driejaarlijkse Lode Baekelmansprijs voor het beste literair werk, gewijd aan de zee. Rec.
141. T.J. W.R. de HAAN, N.V. 11 (1961) nr. 3, 197-199.
142. F. VAN ES, OVZ 36 (1961) 255.
143. K.C.P. EETERS. Vk. 63 (1962) 83-84.
- Zie 1973: *La mer magique*, nr. 193.
144. *Het 'Volksboek' en de volksgemeenschap*. Brabant Toer. (1961) afl. 1, 32-33, ill.
145. *Raadsels en spreekwoorden*. ESB. 44 (1961) 134-136.
146. *Spot en naijver in de volksmond*. Bespotting van Walen en Vlamingen. N.V. 11 (1961) nr. 2, 84-85.
147. (Samen met A.M. LAMEND) *Een oud zaai gebruik. het "Mussenrecht" of "Vogelenrecht"*. OVZ. 36 (1961) 1-9.
148. *Sage of werkelijkheid. De oorsprong van de Draken*. OVZ. 36 (1961) 77-81.

149. *Voorspelling bij zwangerschap.*
Vk. 62 (1961) 34.

1962

150. *Raadsels en spreekwoorden. De eeuwenoude raadselмотieven.*
ESB. 45 (1962) 344-346.
151. *Felix Timmermans en de volkse kunst.*
N.V. 12 (1962) 201-203.
152. *Levende anekdotische volksverhalen.*
Ibidem, 256-257.
153. *Volkskunde op nieuwe banen.*
OVZ. 37 (1962) 71-80.
154. *Volkskundig zoeklicht op de U.S.A.*
OVZ. 37 (1962) 179-185.
155. *Curiosa uit onze letterkunde: Jean Ray en Roger d'Exsteyl.*
OVZ. 37 (1962) 232-233, ill.
156. *Genezing door incantatie: De "peerdenpaternoster" van Wannes Raps.*
VGv. Periodiek 17 (1962) 92-99.
157. *Van offerkoeken tot kerstgebak.*
VGv. Periodiek 17 (1962) 222-227.

1963

- Rec.
158. LECTOR = A. van Hageland. *De volks- en kinderprenten.* Bespreking van Maurits de MEYER: *De Volks- en Kinderprent in de Nederlanden, van de XVe tot de XXe eeuw.* Standaard-Boekhandel, Antwerpen, 1962, in
Brabant F. nr. 159 (1963) 1-12, 4 ill.
159. *Zeebewoners op Vlaamse gevels.*
N.V. 13 (1963) nr. 4, 477-478.
160. *'scheepsraet'.*
Ibidem, 478.
161. *Volkshumor uit Overmere.*
OVZ. 38 (1963) 7-10.
162. *Volkskundige Oogst 1962.* Werken van K.C. Peeters, J. Van Haver, uitgaven 'Prestel Verlag' München, Handwörterbuch der Sage, werk van Max Lüthi, Bremer Beiträge "Heimat und Volkstum", "Deutsche Volkslieder...", Hamburgse "Beiträge zur deutschen Volks- und Altertumskunde, e.a..
OVZ. 38 (1963) 42-56.
163. *Paasgeschenken.* Wegstoppen en inzamelen van eieren. Alleluiakoek.
VGv. Periodiek 18 (1963) 86-88.
164. *Gezondbidders en genezers.*
VGv. Periodiek 18 (1963) 207-216, 229-237.

1964

165. *'s Winters bij de haard toen men 'spinninge' hield...*
Het spinnen voor de uitzet van trouwlustigen.
De Boer, weekblad, Belg. Boerenbond 70 (1964) 7 nov.
166. *Land en volk van Ernest Claes.*
De Toerist. V.T.B. 44 (1964) 526-30, ill.
167. *De zwanenzang van de rederijkers.*
ESB. 47 (1964) 301-313.
168. *Folkloristische dansen.*
OVZ. 39 (1964) 7-12, ill.

169. *De Vampiers*. Akelig en verderfelijk bijgeloof.
 Periodiek VGV. 19 (1964) nr. 2, 40-43.
 170. *"Die sterren gheven ons lichten schijn*.
 VGV. Periodiek 19 (1964) 224-227.

1965

171. *Moderne Magie en Hekserij*. Leuven, Davidsfonds, Keurreeks nr. 1965, 250, 27 ill.
Nawoord: Homo magicus, door Albert MARINUS.
 172. *Rec.*
 R. VAN DER LINDEN. *Volkskunde & Aktualiteit. Moderne Magie & Hekserij*. OVZ. 40 (1965) 170-176, ill.
 173. *Bibliographie. Addendum bij A. van Hageland: "Moderne Magie en Hekserij"*. Davidsfonds, Leuven, 1965. De auteur publiceert veertien blz. in kleine druk *Bibliografie* van zijn boek. De Bibliografie kon klaarblijkelijk in het werk zelf niet opgenomen worden en verscheen als dusdanig, na de recensie.
 Bibliografisch overzicht van de literatuur over bijgeloof, alchemie, astrologie, demonologie, dromen, heksen en tovenaars, hypnose, kabbalistiek, magie, parapsychologie, radiësthesie, spiritisme, vampiers, volksgeneeskunde, wonderdokters, waarzeggerij. Tijdschriftartikels werden niet opgenomen.
 OVZ. 40 (1965) 177-190.
 Zie rubriek 1965 en 1974.
 174. *De begijntjes*.
 VGV. Periodiek 20 (1965) 45-47.
 175. *Herinneringen aan "Dokter" Sequah*. Lied, getoondicht door Filip van Deyck.
 VGV. Periodiek 20 (1965) 81-82.
 176. *De mens in het volksleven. Volksstudie in het atoomtijdperk*.
 VGV. Periodiek 20 (1965) 131-134.
 177. *De keuren van "De Lande van Vryen"*. Met betrekking op "Vroegere taak van schuttersgilden. - Windmolens, tienden en arenlezen.
 VGV. Periodiek 20 (1965) 213-216.

1966

178. A.M. LAMEND & A. van HAGELAND. *Kerstboek voor het gezin*. Kapellen, W. Beckers, 1966, 377, ill. met talrijke volkskundige bijdragen over Kerstmis, Nieuwjaar, Driekoningen, e.a.
 179. *Rec.*
 R.v.d.L. OVZ. 42 (1967) 63-65.
 180. *Een zalig Nieuwjaar!*
 VGV. Periodiek 21 (1966) 21-24.
 181. *Wijsheid in symbolen*.
 VGV. Periodiek 21 (1966) 77-79.
 182. *Bedevaarten*.
 VGV. Periodiek 21 (1966) 129-132.

1967

183. John JACOBY. *Wie nooit gezondigd heeft*. Walter Beckers, Europa-Selectie, Kapellen-Antwerpen, 1967, 278, ill. Autobiografische en volkskundige gegevens.
 184. *Rec.*
 R. van der Linden, OVZ. 33 (1968) 89-90.

1968

185. *De volksgeneeskunde in het werk van Ernest Claes.*
VGV. Periodiek 23 (1968) 199-202.
186. *De angst in de volkspychologie.*
Vk. 69 (1968) 110-115.
187. *In memoriam Ernest Claes.*
Vk. 69 (1968) 260-262.

1969

188. Victor HUYSS & Hans van DUYN. *De bende van Bakelandt. Kriminele beschouwingen tot Inleiding*, door Tjaard B. KOK. De Schorpioen, Strombeek.
1969, Deel I, 224, ill. Deel II, 222, ill.
Rec.
189. Renaat van der LINDEN, OVZ. 45 (1970) 220-221, ill.
Zie rubriek 1980, nr. 214.

1970

190. *De Paasgebruiken en hun historische achtergrond.*
VGV. Periodiek 25 (1970) 37-41.

1971

191. *John Flanders - Jean Ray.*
Vlaamse Toerist. Bibl. Antw., 1971, 16, ill.

1973

192. *Conscience en het volksleven.*
Vlaanderen, Tweem. tdschr., Tielt, nr. 134, 22 (1973) 205-208, ill.
193. *La mer magique. Introduction*, 9-11. Edit. Gérard & C°, Verviers, 1973, 256, ill.
Distributiedienst voor Frankrijk, Canada, Verenigde Staten en Zwitserland.
194. Rec.
Renaat van der LINDEN, OVZ. 49 (1974) 166-168.
Zie De Magische Zee 1961, nr. 140.
195. *Las mejores historias de ultratumba.* Seleccionadas por A. van Hageland. Editorial Bruguera, Barcelona, Bogota, Buenos Aires, Caracas, Mexico. 1973, 447.
Introduccion. Psicologia del Miedo, 7-9.
196. *Las mejores historias de Fantasma.* Recopiladas por A. van Hageland. Ibidem, 1973, 442.
Introduction. El reino de la noche, 7-9.

1974

197. *Moderne magie en hekserij.* Uitg. Ridderhof, Rotterdam, 1974, 232, ill. Nawoord : *Homo magicus*, door MARINUS Albert, 225-229.
Zie rubriek 1965, nr. 171 en 1979, nr. 212.

1975

198. *Histoires de Sorcellerie*. Marabout, Verviers, 1975, ill. Le choix des textes et la présentation sont d'Albert van Hageland en Jean-Baptiste Baronian.
199. *13 Histoires Sataniques*. Marabout, Verviers, 1975, 205, ill. Zelfde nota als voorgaand werk.
200. *In memoriam Prof. Dr. Robert Foncke. Erelid van de Bond*.
OVZ. 50 (1975) 216-217.

1976

201. *Van volksprent tot stripverhaal*.
De Periscoop 27 (1976-77) nr. 11, 6 en 8, ill.

1979

202. *Vlaamse Volksboeken V.V.* Deze uitzonderlijke reeks verschijnt, in een reeks van zesendertig banden, met als vertrekpunt: Uitgeverij Beckers, n.v. Kalmthout-Antwerpen, in 1979, om in 1983 te eindigen bij Beckers Postorderbedrijf n.v., Aartselaar, gedurende de hele tijd met Copyright bij de uitgever én A. van Hageland, Alseberg A. van Hageland levert over het algemeen een (nieuwe) bewerking, voortaan aangeduid als B., verstrekt menigmaal kommentaar bij het begin van de publikatie en levert vaak illustraties uit zijn eigen rijk archief.
Bij elk boek uit deze serie leest u, bij het slot van de opgave, V.V.
Als nummer 1 verschijnt: *Het leuke leven van Tijl Uilenspiegel* en als het laatste: *De wandelende Jood & Lanseloet van Denemarken & Marieke van Nijmegen*.
Albert Marinus, Jan Verbesselt, Renaat van der Linden, Tj. W. R. de Haan, Maurits Broeckhove vormden het Raadgevend Komitee. De redaktie berustte volledig bij Albert van Hageland.
203. *Het leuke leven van Tijl Uilenspiegel. Ter kennismaking*, 9-13.
B. 1979, 197, ill. Reeks V.V.
204. Peter ECREVISSE. *De bokkerijders. Verantwoording*, 9-16. *Naschrift*, 247-49.
B. 1979, 253, Reeks V.V.
205. *De schone Historie van ridder Malegijs. Volksboeken en volksleven*, 13-17. *Het volksboek van Malegijs*, 19-22.
B. 1979, 267, ill.
206. *De vier Heemskinderen*.
207. *Wat is een volksboek?* 11-15.
208. *Het epos van de vier zonen van Aymon*, 17-24.
209. *Over het "Ros Beiaard"*, 27-35.
210. *Historische toelichting*, 37-39.
Naar het oude Volksboek. 1979, 149, ill. Reeks V.V.
211. B.C. *Vlaamse volksboeken verdienen aandacht*. In het Volk / De Nieuwe Gids, Gent, 11 dec. 1980.
"Geïllustreerd met meer dan duizend oude platen wordt de uitgave beoogd, in een nieuwe letterkundige bewerking, van de Vlaamse volksboeken sedert de vroege middeleeuwen tot het begin van de twintigste eeuw...".
212. *Magie en Hekserij*.
Kalmthout-Antw., Beckers, 1979, 278, ill.
Reeks Europa "D".
Zie 197.

1980

213. V. HUYS & H. VAN DUYN. *De bende van Bakelandt*.
214. *Voorwoord*, door Renaat van der Linden, 9-10.
215. *Kriminele beschouwingen ter inleiding*, door T.B. Kok, 11-20.
1980, Deel I 213, ill. Deel II 171, ill. Reeks V. V.
Zie rubriek 1969.

216. *Sagen en legenden in Vlaanderen.*
217. *Sagen en legenden*, 13-16.
218. *Het sagenonderzoek*, 17-29.
219. *Sagen in Vlaanderen, per provincie*, 30-274.
220. *Legenden in Vlaanderen*, 275-352.
- Selectie en bewerking*. 1980, 355, ill. Reeks V.V.
221. Charles de COSTER. *Smedje Smee en Heer Halewijn.*
222. *Ten Geleide*, 15-17.
223. Charles de Coster (1827-1879), 19-24.
224. *De bedevaartgangers van Hakendover*, 33-48.
225. *Woord vooraf*, 29-31.
226. *Smedje Smee*, 49-142.
227. *Woord vooraf*, 53-54.
228. *Heer Halewijn*, 143-234.
229. *Woord vooraf*, 147-155.
- B. 1980, 239, ill. Reeks V.V.
230. Hendrik CONSCIENCE. *Baas Ganzendonk.*
231. *Hendrik Conscience en de Vlaamse mensen*, 11-24.
232. *Conscience en onze Eigen Aard*, 135-226.
- B. 1980, 229, ill., Reeks V.V.
233. *Pastoor Heldewijs. De Vlaamse don Camillo.* Het volksboek van de pastoor van Lapscheure.
234. *Proloog*, 11-21.
- N.B. 1980, 171, ill. Reeks V.V.
235. *Genoveva van Brabant.*
236. *Iets over epuratie en verspreiding van Vlaamse Volksboeken.* Naar Emile H. van Heurck, 11-14.
- N.B. 1980. Deel I 263, ill. Deel II, 235, ill. Reeks V.V.
237. *Cartouche en de binders van de Pijpelheide.*
- Naar Philimond Caluwaert, Frans Coeckelbergs, Lodewijk Liekens.
238. *Inleiding: Beruchte rovers. Cartouche en Jan de Lichte*, 11-22.
239. *Enige beschouwingen over de bende van de Pijpelheide*, 23-26.
- B. 1980, 185, ill. Reeks V.V.
240. *Vlaamse vissers en waterduivels.*
- Eerst verschenen als "De magische Zee". Zie nr. 140, 193.
241. *Enige woorden over dit boek*, 11-13.
242. *Ter Inleiding*, door De Uitgever, 9.
- 1980, 235, ill. Reeks V.V.
243. *Vlaamse Volksboeken op het einde van de 20ste eeuw.*
- Albert van Hageland.*
- Door Renaat van der Linden.
- OVZ. 55 (1980) 86-91.
244. *Spoken en heksen in de Kempen.*
- Autotoerist* 33 (1980) 1218-19 en 1821, ill.

1981

245. AUCTOR. *De Boeren van Olen.*
246. *Er zijn overal Beotiërs.* 13-33.
247. *Van de splinter en de balk*, 35, 35-48.
248. *Een vermaard illustrator van Vlaamse Volksboeken: Stan van Offel*, 49-52.
249. *De Boeren van Olen in de folklore*, 53-63.
- N.B. 1981, 201, ill. Reeks V.V.
250. *Vlaamse sproken.*
251. *De magie van het sprookje*, 11-18.
252. *Sprookjes vertellen*, 19-21, door Margareta Lamend.
253. I. *Volkssprookjes*, 23-110.
254. II. *Kindersprookjes*, 111-222.
255. III. *Natuurverklarende sprookjes*, 223-280.
- Verzameling A.v.H. & Margareta Lamend.* 1981, 285, ill. Reeks V.V.

256. *Reinaard de Vos*.
257. *Het epos van Reintje de Vos*, 11-12.
258. *De toponymie van de Reinaard*, 13-18 door W. de Graer.
259. *De Isengrinus*, 19-24.
260. *Reinaard als dichtwerk*, 25-31.
261. *De Reinaard in verzen*, volgens Jan Frans Willems, 33-134.
262. *De Reinaard in proza*, 135-136.
263. *Een zeer genoeglijke en vermakelijke historie van Reinaard de Vos*. N.B. 137-217.
264. *De Vos in het jeugdverhaal*. Drie verhalen volgens A.M. Lamend, 219-229.
- 1981, 232, ill. Reeks V.V.
265. *Lange Wapper en Kludde. Schetsen en novellen*. Watergeesten. Kludde in de folklore. Lange Wapper in de folklore en de letterkunde. Domien Sleenckx en Hendrik Conscience.
- Verzameling, B. A. v. H. & M. L. 1981, 223, ill. Reeks V.V.
266. *De vrolijke daden van Keizer Karel*.
267. *Het volksboek van Keizer Karel*, 13-15.
268. *Keizer Karel in het volksverhaal en in de folklore*, 17-26.
269. *Het gebed van Keizer Karel*, 27-31.
270. *De Almanak van Keizer Karel*, 33-48.
271. *Keizer Karel als historisch figuur*, 49-59.
272. *Het volksboek van Keizer Karel*, 61-273.
- Deel I*, 1981, 273, ill.
- Deel II*.
273. *Woord vooraf*, 13-15.
- 1981, 301, ill. Reeks V.V.
274. *Valentijn en Ourson*.
275. *Valentijn en Ourson of Valentijn en Nameloos*, 11-14.
- N.B. 1981, 217, ill. Reeks V.V.
276. August SNIEDERS. *De Voetbranders*. Of de Fransen in Noordbrabant (1793).
277. *August Snieders*, 11-14.
278. *Voetbranders*, 15-16.
279. Job JEURICK. *Een novelle uit de oude tijd*, 167-207.
280. *De slag van Lekkerbeetjen*, 209-234.
281. *Een bezoek aan Huize "De Braacken"*, 235-242.
- B. 1981, 245, ill. Reeks V.V.
282. *Floris en Blankefloer*. Naar de middeleeuwse idylle van Diederik van Assenede.
283. *De middeleeuwse ridderroman*, 13-35.
284. *Herkomst en betekenis van "Floris en Blankefloer"*, 37-50.
285. *Het Historielied*, 51-64.
286. *De Dichtuitgave*, 65-66.
287. *Over de illustraties van dit volksboek*, 129-135.
288. *De schone Historie van Havelok en Goldburh*. Naar het Angelsaksische volksboek, 137-179.
289. *Verantwoording*, 139-140.
- 1981, 183, ill. Reeks V.V.
290. *De drie haren van de duivel*. En andere wondervertelsels uit de volksmond in Vlaanderen. Opgetekend door Pol de Mont en Alfons de Cock.
291. *Alfons de Cock en Pol de Mont. Een kijk op hun leven en levenswerk*, 9-16.
- B. 1981, 287, ill. Reeks V.V.
292. *Woord vooraf*, voor Ernest CLAES. *Uit de dagboeken van Ernest Claes*. Davidsfonds, Leuven, 1981, 249. *Woord vooraf*, 7.
293. *Kennismaking met de auteur Renaat van der Linden*, (11-13) in *Grootmoeders Raadselboek*. Antwerpen, 1981, reeks Vlaamse Volksboeken.
294. *Karnaval*.
- Autotoerist 35 (1981) nr. 4, 4-8, ill.
295. *Oude tradities in onze paasviering*.
- Autotoerist 34 (1981) nr. 7, 17-18, ill.
296. *Ik sie des Meyen scheyn... Meigebrieken*.
- Autotoerist 34 (1981) nr. 11, 34-35, ill.

297. *Pinksterbloemen*.
Autotoerist 34 (1981) nr. 12, 33, ill.
298. *Watermolens*.
Autotoerist 34 (1981) nr. 13, 22, ill.
299. *Als de kermis is gekomen...*
Autotoerist 34 (1981), nr. 19, 74-77.
300. *Sint-Hubertusviering in Vlaanderen en Walenland*.
Autotoerist 34 (1981) nr. 22, 32-34, ill.
301. *Kerstmis in Vlaanderen*.
Autotoerist 34 (1981) nr. 26, 4-8, ill.

1982

302. *Fortunatus' beurs en wenshoedje*.
303. *Verantwoording*, door Dr. J. Vlackx, 13-24.
304. *Naschrift*, 195-196.
305. *Robin Hood*, 199-248.
306. *Oorsprong en invloed van het Volksboek Robin Hood*, 201-203.
B. 1982, 253, ill. Reeks V.V.
307. Jan BRUYLANTS Jz. *Tijl Uilenspiegel in de oorlog*.
308. *Ter Inleiding*, 9-10.
B. 1982, 357, ill. Reeks V.V.
309. *Het vroom en vrolijk leven van Pastoor Van Haecke*.
310. Naar A. Haegheberg, *Schetsen uit het Leven van E.H. Van Haecke*, 1913.
311. *Mijnheer Pastoor in het Vlaamse volksleven*, 9-12.
312. *Uilenspiegel in soutane*, door A.M. Lamend, 15-17.
B. 1982, 213, ill. Reeks V.V.
313. *De reizen van Sint-Brandaan*.
B. 1982, 166, ill. Reeks V.V.
314. *Volkshumor op Vlaamse Uithangborden*.
Naar het oude volksboek. 1982, 200, ill. Reeks V.V.
315. *Kempische Volksvertellingen*.
316. *Albert Jeurissen*, door Lambert Swerts, 9-20.
317. *Naschrift*, 215-217.
B. 1982, 221, ill. Reeks V.V.
318. *Robert en Bertrand*.
319. *Verantwoording*, 9-33.
320. *Toelichting*, 35-36.
- Eerste Deel: *De lustige Vagebonden*, 37-232.
B. 1982, 235, ill. Reeks V.V.
- Robert en Bertrand*.
321. Deel II. *Robert en Bertrand rijden de scheve schaats*.
B. 1982, 207, ill. Reeks V.V.
322. *Het onderzoek van "levende folklore"*.
Autotoerist 35 (1982) nr. 12, 90 en 92, ill.
323. *De heldensage van Manneke-Pis*.
Ons Brussel 3 (1982) nr. 2, 8-9.
324. *Kerstsymbolen*. Kerstboom, ster, mistel en hulst.
B-Revue nr. 245 (1982) 10-11, ill.
325. *Mosaïque de Noël*.
B-Revue, nr. 245 (1982) 12-13, ill.

1983

326. *Robert en Bertrand III*.
327. *Woord vooraf*, 9-10.
B. 1983, 389, ill., Reeks V.V.
328. *Jan van Parijs & Baron von Münchhausen & Münchhausen en Jules Verne*.

329. *De populariteit van een Franse koning in Vlaanderen*, 9-11.
330. *De Schone Historie van Jan van Parijs*, 13-91.
331. *Wonderbare Reizen te Water fen te Land van Baron von Münchhausen*, 93-211.
332. *Münchhausen en Jules Verne*, 213-217.
333. *Het leugenverhaal in Literatuur en Overlevering*, 219-223.
334. *Leugenverhaal en ongebreidelde fantasie in enige Vlaamse Volksboeken* (dertien in totaal, o.a. Robrecht de Duivel, Zeven Wijzen mannen van Rome, Reus Gilijs, Historie van Virgilius, e.a.), 225-247.
B. 1983, 253, ill. Reeks V.V.
335. *De wandelende Jood & Lanseloet van Denemarken & Marieke van Nijmegen*.
336. *Het Universele Thema van de Wandelende Jood*, 9-35.
337. *Ballade van de Wandelende Jood*, 37-42.
338. A. *Het Volksboekje van de Wandelende Jood*, 43-69.
339. B. *Lanseloet van Denemarken*, 71-165.
340. *Historiek van een Abel Spel*, 73-88.
341. C. *de Wondere en Stichtende Historie van Marieke van Nijmegen*, 162-256.
342. *Verantwoording*, 169-171.
Slotbeschouwing, 258-259.
B. 1983, 263, ill. Reeks V.V. Laatste deel van Vlaamse Volksboeken !
343. *Gegroet, dit nieuwe jaar*. Nieuwjaarsgebruiken. Driekoningenfeest.
B-revue nr. 246 (1983) 4-5, ill.

1984

344. *Hendrik Conscience en ons volksleven*.
Aartselaar, Vlaams Boekenfonds, 1984, 268, ill.
Reeks Vlaanderens Glorie.
345. Bespr. J. V(an) H.(aver) in *Volkskunde*, 86 (1985) 266-267.
346. R. v.(an) d. (er) L.(inden), in *Oostvlaamse Zanten*, 61 (1986) 123-126.
Zie 1953, nr. 15.
347. E. POFFE. *Plezante mannen in een plezante stad. Antwerpen tussen 1830 en 1913*.
Aartselaar, 1984, 352, ill.
Reeks Vlaanderens Glorie.
Rec.
348. R. Van Passen, *Boekengids* 63 (1985).
349. R. v.d. L., *OVZ*. 61 (1986) 123-126.
350. V. DEVOGEL. *Volkverhalen uit Brussel*. Gevolgd door "*Dossier Brussel*". Samengesteld door A. van Hageland.
Aartselaar, Vlaamse Boekenfonds, 1984, 205, ill.
Reeks Vlaanderens Glorie.
351. *Prentenboek van oud-Antwerpen*. Beelden uit een roemrijk en bewogen leven.
Met een *Inleiding* van A. van Hageland.
Antwerpen, All-Books, 1984, 80, ill.
352. *Evolutie van een levend volksgebruik: Sint-Maartensviering nu*. In *Volkskunde in Vlaanderen*. Huldeboek Renaat van der Linden, 1984, 159-164, ill.

1985

353. *De heksen waren high*.
Aartselaar, 1985, 180, ill.
354. Bespr. P. Verhuyck in *Boekengids* 65 (1987) 630-631.
355. *John Flanders over Folklore*. Inl. A. van Hageland.
Rec. R.v.d.L.
OVZ. 60 (1985) 178-179.

1986

356. *Albert van Hageland: "Vlaanderens Glorie"*.
door R. v. d. L.
OVZ. 61 (1986) 123-126.

357. *John Flanders en het volksleven. Naar een honderdjarig jubileum 1887-1987.*
OVZ. 61 (1986) 199-201, ill.

1987

358. *Ernest Claes en ons Volksleven.* Vlaams Boekenfonds, Aartselaar, 1987, 284, ill.
Reeks Vlaanderens Glorie.

359. *Bibliografie A. van Hageland, 271-276.*

360. *Grootmoedersdag: nieuw kalenderfeest?*
OVZ. 62 (1987) 67-68.

1988

361. *Is er nog een volksleven?* Bij beschouwen van voortreffelijke rubriek 'Boeketje Vlaanderen' op TV. Opvattingen inzake etnologie: Adolf Bastian, Friedrich Ratzel, Richard Andrée, Karl Weule, en psychologische methode.
OVZ. 63 (1988) 51-58.

1989

362. *Albert Rutgeerts - Albert van Hageland.*
Aarschot 21 juni 1919 - Beersel 20 oktober 1989.
door Renaat van der Linden.
OVZ. 64 (1989) 219-222, ill.

Indeling volgens het stelsel Hoffmann-Krayer

I. Beoefening van de volkskunde. Verenigingen. Personalialia.

1, 14, 15, 21, 22, 24, 25, 31, 32, 33, 34, 39, 42-44, 52, 53, 55, 56, 59, 60-61, 65, 66, 67, 79, 80, 86, 88, 90, 94, 95, 100, 101, 105-106, 108, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 121, 130, 131, 140, 151, 153, 154, 155, 162, 166, 176, 183, 187, 191, 192, 291, 358, 359, 361, 362.

II. Nederzetting.

III. Gebouwen.
13

IV. Voorwerpen en monumenten.
58, 103, 118, 122, 298

V. Tekens. Uithangborden.
2, 3, 4, 48, 55, 97, 117, 119, 125, 147, 149, 159, 181

VI. Beroepen. Volkskunst.
20, 54, 77, 102, 128, 158, 165, 201, 240

VII. Volkspsychologie
75, 77, 95, 104, 108, 121, 128, 134, 161, 186

VIII. Volksdrachten en sieraden
121, 174

IX. Voeding
7, 28, 58, 77, 117, 121, 157

X. Zeden, Gebruiken, Feesten, Spelen, Levensloop, Jaarkrans
5, 7-12, 26, 37, 40, 45, 46-48, 49-51, 58, 62, 63-64, 68-75, 85, 87, 89, 93, 96-97, 99, 101, 103, 107, 124, 125, 149, 163, 167, 170, 174, 177, 178, 180, 190, 294-97, 299-301, 343, 360

XI. Sociale en rechtelijke volkskunde
13, 77, 92, 118, 126, 128, 134, 177

XII. Volksgeloof
29, 30, 35-36, 41-42, 57, 76, 78, 79, 98, 104, 123, 148, 156, 169, 171-73, 182, 193, 195-96, 197-99, 212, 353

XIII. Volksgeneeskunde
27, 29, 132-133, 135-38, 139, 156, 164, 185

XIV. Volkswetenschap: planten-, dier-, weerkunde
28, 147

XV = XX

XVI. Volkspoëzie.

42, 54, 55, 91, 102, 112, 120, 175

XVII. Muziek, dans, uitroepen.

119, 168

XVIII. Volksverhaal.

6, 103, 113, 129, 148, 152, 216, 250, 256, 265

XIX. Volkstoneel.

XX. Volksliteratuur & Volksboeken.

22, 31, 38, 144, 203-206, 213, 245, 250, 256, 265, 266, 274, 276, 282, 290, 302, 307, 309, 313, 315, 318, 326, 328, 335, 344, 347, 350, 353

XXI. Volkstaal. Raadsels.

79, 117, 118, 127, 145, 146, 150, 160, 161.

XXII. Namen.

20, 146.

Persoonsnamen

Richard Andrée, 361

Antigoon Druon, 103

Aymon, 208

Jean-Baptiste Baronian, 198

Adolf Bastian, 361

Tony Bergmann = Staas, 14

Blankefloer, 282 e.v.

Brabo, 103

Jan Bruylants, 307

Magda Cafmeyer, 85

Don Camillo (de Vlaamse), 233

Cartouche, 237

Ernest Claes, 80, 105, 166, 185, 187, 292, 358

Hendrik Conscience, 92, 126, 192, 230-232, 265, 344

L.D., 82, 107

Alfons de Cock, 291

Charles de Coster, 221-223

W. de Graer, 258

Tj. W.R. de Haan, 16, 99, 141

Paul de Keyser, 4, 33, 104

Jan de Lichte, 238

Pol de Mont, 291

V. Devogel, 350

Peter Ecrevisse, 204

Roger d'Exsteyl, 155

Druon Antigoon, 103

John Flanders, 191, 357

Robert Foncke, 110, 200

Jules Frère, 60

Ganzendonk, Baas, 230

Genoveva, 235

Gilles (Binche), 59

A. Haegheberg, 310

Halewijn, 228

Bernard Henry, 101

Pol Heyns, 114

Isengrinus, 259

Job Jeurick, 279

Albert Jeurissen, 316

Keizer Karel, 266 e.v.

P.L., 81

Lange Wapper = Wapper, 265

Lanseloet van Denemarken, 335 e.v.

Max Lüthi, 162

Malegijs, 205

Manneke Pis, 323

R.M., 17

Maria, 76

Marieke van Nijmegen, 335 e.v.

Albert Marinus, 34, 66, 171, 197

Multatuli, 129

Napoleon, 91

J. Noe, 19

Ourson, 274-75

August Paessens, 24

Karel C. Peeters, 31, 83, 113, 143, 162

E. Poffe, 347

Wannes Raps, 156

Friedrich Ratzel, 361

Jean Ray, 155, 191

Reinaard de Vos, 256

Robin Hood, 305

Satan, 123

Schmidt P., 57

Pierre Schroeder, 101

Sequah, 175

Sint-Brandaan, 313

Sint-Evermarus, 79

Sint-Hubertus, 300

Sint-Jan Berchmans, 42

St.-Maarten, 72, 352

St.-Niklaas, 124

St.-Paulus, 73

Domien Sleenckx, 265

Smedje Smee, 226

August Snieders, 276 e.v.

Ernest Staas = Bergmann, 14

Lambert Swerts, 316

Isidoor Teirlinck, 130

Felix Timmermans, 151

Tijl Uilenspiegel, 75, 203, 307, 312

Valentijn, 274-275

Vandenbosch, kapelaan, 132-133

Renaat van der Linden, 172, 179, 184,

189, 194, 214, 243, 349, 355, 356, 362

Filip van Deyck, 175

Fernand Van Es, 3, 9, 11, 18, 84, 142
 Van Haecke, Pastoor, 309
 Jozef Van Haver, 162, 345
 Emile H. van Heurck, 236
 Staf van Offel, 248
 Robert van Passen, 348
 P. Verhuyck, 354

Jules Verne, 332
 Virgilius, 334
 von Münchhausen, 328 e.v.
 Lange Wapper, 265
 Karle Weule, 361
 Jan-Frans Willems, 261

Plaatsnamen

Aarschot, 24, 118, 127-28
 Amerika (zie USA), 52
 Antwerpen, 88
 Basoetoland, 29
 Binche, 59
 Brabant, 89
 Brussel, 40, 55, 79, 89-90, 95
 Demerland, 122
 Diest, 42
 Duitsland, 65, 116, 162
 Europa, 46 (Internationaal, 116)
 Evere, 24
 Galmaarden, 73
 Genk, 72
 Hageland, 121
 Hakendover, 26, 224
 Hasselt, 74

Kruishoutem, 79
 Lapscheure, 233
 Meise, 89
 München, 162
 Nederland, 88
 Olen, 245
 Oostende, 79
 Overmere, 161
 Rillaar, 71
 Rutten, 79
 Tielt, 89
 Tongeren, 76
 Turnhout, 75
 Vlaanderen, 88
 U.S.A. (Amerika), 154
 Willebroek, 79

Het is haast onbegonnen werk een juiste en volwaardige Bibliografie van A. van Hageland samen te stellen.

In de reeks 'Vlaamse Filmpjes' te Averbode schreef hij een vijftiental nummers, onder schuilnamen: M. Riethuyze, Bert Geerten, en leverde een groot aantal nieuwe bewerkingen van vroegere Vlaamse Filmpjes van John Flanders.

Hij werkte mede aan:

Dagbladen: De Standaard - Het Nieuwsblad, De Nieuwe Gids - Het volk, de Gazet van Antwerpen.

Weekbladen: Het Kruis, De Klok, De Bond, Ons Volk, Ons Volkske, Kuifje, Kapoentje, Zondagsblad, Het Weekblad (Averbode).

Tijdschriften: Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore, Antwerpen; Dietse Warande en Befort, De Belleman-Davidsfonds, Natuurwereld, Grafisch Tijdschrift, poligrafisch maandschrift voor België en Belgisch Kongo, met de franstalige editie La Revue Graphique, Natuurwereld, B-Revue, Ons Brussel, Fiction, Parijs, Horizons du Fantastique, Parijs, Cahiers Jean Ray, e.a.

Hij speelde niet alleen in de volkskunde, maar ook in de Fantastische Literatuur en de Science Fiction een vooraanstaande rol op Europees vlak. Hij behoorde bij de eerste pioniers die als literair agent in ons land optraden.

Jaar	37		43		50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65
Boek			1			2		1	1					1	1	1				1
Autotoerist																			1	
Brabant F.	1											1	2	5	10			1		
Brabant Toer.														1	8	1				
ESB					1			1	4	1	3			3	3	1	1		1	
Grafisch T.											3	1	3	2	1					
N.V.								4	1	2	2	4	6	4	2	1	2	2		
OVZ					1		1	2	2	2	4	2	3	1	2	2	3	2	1	1
VGv															5		2	2	2	4
Vk.										2		2				1				

Hij verzorgde een reeks publikaties in het Nederlands en Frans, op basis van het werk dat John Flanders hem nagelaten had.

Aldus verschenen vijf Antologieën in het Spaans: Recopiladas por A. van Hageland, twee in '73, een in '75, twee in '76. In drie daarvan waren de volkskundige invloed en sporen duidelijk merkbaar.

Jarenschema. Topjaar. Drie gebieden en internationaal overzicht. Beginnselen en Actualiteit.

Bij een beschouwing van het 'jarenschema' voor de publikaties van boeken en bijdragen in tijdschriften bestaat er enigszins kans zijn 'topperiode' vast te leggen, in een fase van ruim tien jaar, met een lijn van 1953 tot 1965. Bij een eenvoudige telling ontdek je eenendertig bijdragen in een kader van zeven tijdschriften, in een hoogtepunt: 1960.

Bij een dusdanig horizontaal en vertikaal ontleden treft een andere vaststelling: Albert van Hageland heeft het aangekund drie verscheidene gebieden, haast tegelijk te dienen:

a) *Brabant*, in een regelmaat langs *Eigen Schoon en de Brabander*, en tevens langs *Brabant*, het informatiebulletin van de Toeristische Federatie, en *Brabantse Folklore*, tijdschrift van de Dienst voor Geschiedkundige en Folkloristische Opzoekingen.

b) Nederland, langs *Neerlands Volksleven*, Orgaan van het Nederlands Volkskundig Genootschap, dat een schakel tussen Zuid en Noord vormde!

Paul COLLAER, Europeaan (vervolg van blz. 138)

Tientallen publikaties weerspiegelen zijn bestendig opzoekingswerk naar volksmuziek, op internationaal vlak. Aan het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika te Tervuren richtte hij, voor een internationale verkenning, de dienst Etnomusicologie op.

Menigmaal beklemtoonde hij in een bijdrage het feit, dat hij nooit musicologie had gestudeerd.

Door zijn internationale uitstraling en werk verdient hij geheel en al het epiteton ornans: **Europeaan!**

Zijn naam en faam wordt hier terecht herdacht, vermits hij in de jaargang 52 (1977) van ons tijdschrift, op mijn verzoek, terstond een biezondere bijdrage leverde, over de methodiek van zijn opzoekingen in Sicilië, waar hij vrij lang, samen met zijn echtgenote, vertoefde voor een studie: *Liederenjagers in Sicilië. Beschouwingen inzake methodiek*.

Hij biedt er overwegingen van de bovenste plank.

Paul Collaer is op zijn manier een reus geweest, maar hij heeft nooit naar faam gestreefd. "Over zijn opzoekingswerk inzake etnische muziek een licentiaats- of doctorstesis publiceren zou een eerbetoon wezen aan een van de meest indrukwekkende figuren uit de muziekwereld van onze eeuw", verklaart Arnold Brand.

Renaat van der Linden

G. HUYBENS. *Paul Collaer*. De Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde 1937-1980. Brussel, 1980, 23-24.

Huldeschrift Paul COLLAER. Volkskunde. Antwerpen, 77 (1976) 149-292, met bijdragen van S. Top, G. Huybens, A. Boone, H. Boone, A. Vander Linden, J. De Vuyst.

Arnold BRAND. *Paul Collaer, een monument in de muzikwetenschap*.

De Grote Ronde, driem. tdschr. voor Vlaamse en Europese Volkscultuur, Antwerpen, 34 april-juni (1990), 13, ill.

De Zwarte God in het begijnhof O.-L.-Vrouw ter Hoyen te Gent en het mirakelboek

In de Godelievekapel van het begijnhof O.-L.-Vrouw ter Hoyen, te Gent(1), hangt sinds bijna tweehonderd jaar een kruisbeeld, de "Zwarte God". Het kruisbeeld vond hier een onderkomen in 1797, toen het er door vrome handen in veiligheid werd gebracht bij de Franse bezetting van ons land. Het kruisbeeld heeft een lange geschiedenis achter de rug en is afkomstig uit het voormalige klooster van de Zusters Penitenten nabij Sint-Jacobskerk te Gent.

1. Kunsthistorische benadering (2)

Het kruisbeeld "*de Zwarte God*" werd in het verleden door zijn miraculeuze uitstraling zelden benaderd vanuit kunsthistorisch oogpunt. Zoals zovele houten devotiebeelden werd het gekleed met een schortje, versierd met borduurwerk, waardoor het een stereotiep uitzicht kreeg. Slechts het hoofd blijft zichtbaar en bepaalt het eigen karakter van de sculptuur.

Tot onze verbazing bleek onder het beeldje een waardevol gotisch kruisbeeld verscholen te zijn, dat een interessante bijdrage vormt voor de studie van de middeleeuwse houtsculptuur in Vlaanderen.

Immers door de vernieling die door de iconoclasten veroorzaakt werd, heeft deze periode een groot deel van haar beeldenpatrimonium uit de periode vóór de 16de eeuw verloren.

Zoals verder zal blijken, werd het kruisbeeld beschadigd in de beeldenstorm. De armen zijn niet meer origineel, maar het feit dat het in het puin werd weergevonden, gaf het meteen een bijzondere waarde en behoedde het voor latere gevaren.

Het beeld moet dus zeker van vóór de woelige tijd dateren.

Door een ontleding van stijl- en vormelementen zal een datering in de 14de eeuw kunnen vooropgesteld worden. Vooreerst valt het op dat het om een gepolychromeerd, of veelkleurig beschilderd, houten beeld gaat. De huidige verflaag, die we er op aantreffen, is niet de originele. Slechts een grondig onderzoek door middel van steekproeven, kan aantonen hoeveel lagen er op het hout aanwezig zijn en of

* Nota van de Red.: Het epiteton 'Zwarte' Kruis wordt hier niet ontleed. Het devotieprentje Kruisbeeld in de kapel van Sinte Godelieve (Begijnhof van L. O. Vrouw te Gent) vermeldt: "Van ouderdom gansch zwart geworden, wordt het hierom, nog op heden, de *Zwarte God* genoemd." Er bestaat mogelijkheid te verwijzen naar het beeld, de "zwarte God" te Hoboken in de O.-L.-Vrouwekerk, naar de "Zwarte O.-L.-Vrouw" van Halle, de "Zwarte Lieve Vrouw" van Myans" in Frankrijk (J. GIELEN. *De Zwarte Lieve Vrouw van Myans*. in Moeder van goede raad en H. Rita. Paters augustijnen, Gent, 1978, 56-57, ill.), het Zwart Mariabeeld in Einsiedeln, belangrijkste bedevaartoord van Zwitserland, waar volgens de legende Kristus zelf de kapel heeft gewijd, e.a. De verklaring voor het 'zwarte beeld' variëert makkelijk: door de ouderdom, de walm van de kaarsen, de aanbreng van het (zwart) beeld uit Egypte, enz.

de originele laag nog bewaard bleef. Dit laatste is interessant om weten in het vooruitzicht van een restauratie. Het kruis zelf is recent en de armen zijn, zoals gezegd, evenmin oorspronkelijk.

Bekijken wij aandachtig het hoofd, dan valt op hoe er nog enkele elementen naar de Romaanse tijd verwijzen : de bolle ogen, hiëratistische neus, het kleine voorhoofd, de gelijkmatige haarstrengen op de schouders, het ontbreken van een zware doornenkroon, kortom de visie van een stille berusting bij de overgang tussen leven en dood. Daarentegen is het bovenlichaam wel plastisch uitgewerkt met vooruitstekende borstkas, mijtervormig afgetekende ribben en sterk ingetrokken middenrif, waarbij de buik haast tegen de ruggegraat gedrukt wordt, een duidelijk zichtbare wonde in de zijde waaruit bloeit vloeit.

Voor wat de onderste ledematen betreft, is het van belang dat het hier om een drienagelenkruis gaat waarbij de voeten op mekaar liggen en slechts met één nagel doorboord zijn. Dit type doet algemeen zijn intrede in onze streken in de loop van de 13de eeuw en vervangt het gangbare viernagelenkruis waarbij beide voeten naast mekaar staan.

De stand van de voeten heeft niet enkel invloed op de fysionomie van de gekruisigde, die meer en meer door de armen zakt, maar ook op de gewaadsbehandeling van de lendendoek. Waar deze bij de romaanse kruisbeelden een symmetrische plooienvall vertoont, al of niet met een knoop in het midden, vertoont hij nu een asymmetrie met hoekige plooien en één lange punt die kleeft tegen de linker knie. De twee schuine omslagen op de heupen zijn als het ware restanten van een ouder type.

Waarom toch eerder de voorkeur geven aan de 14de eeuw voor de *'Zwarte God'* van het begijnhof O.-L.-Vrouw te Hoyaen, een beeld dat qua geest nog veel meer aanleunt bij de laat-romaanse voorbeelden dan bij een type als het Mattekens kruis(3) uit het Groot Begijnhof te Gent, dat omstreeks 1330-1340 wordt gedateerd? Omdat wij hoe dan ook moeten constateren dat de *'Zwarte God'* geen sleutelfunctie bekleedt in de ontwikkeling van de gotische beeldhouwkunst in Vlaanderen. Het naleven van de oude vormen duidt op een zeker conservatisme en de kwaliteit is niet uitzonderlijk. Met enig voorbehoud, omwille van het gebrek aan voldoende vergelijkingsmateriaal voor deze periode, zouden wij dit beeld in de eerste helft van de 14de eeuw willen plaatsen(4).

Alvorens deze paragraaf te sluiten, kunnen wij niet nalaten hier te verwijzen naar een gelijkmatig miraculeus kruisbeeld, de *'Zwarte God'* van Hoboken(5).

2. De Zusters Penitenten-Recollectinen van Gent (6)

Het klooster van de zusters penitenten bij Sint-Jacobs te Gent heeft zijn ontstaan te danken aan een stichting van de Grauwzusters uit Sint-Omaars. Omstreeks 1440 vestigden zij zich te Gent aan de rechteroever van de Ottogracht aan de *Minnemansstraete* en de *Wulfbrugge*, niet ver van de Sint-Jacobsparochiekerk.

De plaats waar het klooster zich bevond, wordt heden afgebakend door de Baudelostraat, Wolfstraat, Ottogracht en Beverhoutplein. In 1462 was de bouw van de kapel voltooid. Als reguliere franciscaanse Derde-Ordelingen, stonden de religieuzen onder leiding van de minderbroeders, die sinds het begin van de 15de eeuw de Observantiebeweging - een hervorming op spiritueel vlak - waren toegedaan.

In de loop van de tweede helft van de 16de eeuw maakte het klooster een moeilijke periode door. Tijdens de beeldenstorm van 1566 had het zwaar te lijden en in 1579 werd het opgeheven tijdens het Calvinistisch bewind in de stad. De komst van landvoogd Alexander Farnese herstelde in 1584 het wettelijk gezag van Filips II en de zusters konden hun klooster opnieuw betrekken.

Een nieuwe hervormingsbeweging binnen de franciscaanse familie betekende ook voor de Derde Ordelingen een herwaardering van ascese en contemplatie, terwijl onder invloed van het Concilie van Trente (1545-1563) de clausuur in de kloosters werd ingevoerd.

Deze vernieuwingsbeweging deed zich ook voelen in het klooster van de penitenten bij Sint-Jacobs te Gent. Moeder Johanna Neerinck voerde in 1620 in haar klooster het slot in. Een aantal zusters, die inriepen dat zij bij hun professie niet hadden beloofd het slot te onderhouden, verzetten zich tegen die maatregel. Moeder Johanna Neerinck trad vrijwillig af in 1623 en trok met vier zusters naar het stadje Limbourg (Luik) om er een slotklooster op te richten. Daar nam zij de naam Joanna a Jesu aan. Zij legde er de basis van de *reform van Limburg*, die aanleiding zou geven tot 30 kloosterstichtingen. In 1649 sloot het Gentse klooster zich bij deze *reform van Limburg* aan. De zusters namen het bruine habijt aan. Dat gebeurde onder het bestuur van Moeder Lievine de Saleere (1647-1652). Onder Moeder Gertrudis van Sint-Jan (1662-1695) werd de nieuwe kerk voltooid en het klooster vergroot. Het klooster kende een zekere welstand. De zusters hielden zich bezig met handwerk. Vooral het maken en onderhouden van kerkelijke textiel vormde de hoofdbezigheid.

In 1783 werd het klooster getroffen door de maatregelen van keizer Jozef II, die alle contemplatieve kloosters afschafte.

Het Comité van de Religiekas werd ingesteld om de goederen van de afgeschafte kloosters te beheren. Er werd een inventaris opgemaakt van alle roerende en onroerende bezittingen van de kloostergemeenschap. Op dat ogenblik waren er 27 zusters die een onderkomen zochten in de Gentse begijnhoven, in andere kloosters of bij familie en vrienden. Zij kregen een pensioen uitgekeerd en mochten bij het verlaten van het klooster enkele voorwerpen naar keuze en enkele boeken uit de kloosterbibliotheek meenemen.

Alle overige voorwerpen uit klooster en kapel werden geveild, evenals de onroerende goederen en de kloostergebouwen die werden toegewezen, na openbare verkoop, aan Pieter Colpaert, meestermetser te Gent. Hij sloopte de gebouwen, trok door het perceel nieuwe straten en bouwde er huizen. Slechts enkele delen van het voormalige klooster bleven tot vandaag bestaan.

Een poging om in 1790 de kloostergemeenschap te herstellen, mislukte en alle hoop op herstel was definitief verloren toen op 1 september 1796 de Franse bezetter een wet uitvaardigde waarbij alle kloosters werden afgeschaft.

3. De "Zwarte God"

Twee handschriften

Twee handschriften, bewaard in het archief van het begijnhof O.-L.-Vrouw ter Hoyen, vertellen ons iets over de geschiedenis van het kruisbeeld "de Zwarte God".

Handschrift 1 : *cort verhael van de vindinge, verheffinge ende wonderlijke uytwerkinge etc. van het devot beelt des H. Cruys 't welcke hier is rustende in ons clooster der religieusen penitenten van den derden regel van onsen H. Vader S. franciscus op de parochie van S. Jacobus binnen Gent.* (s.d.), 101 fol.

In dit handschrift wordt in het inleidend hoofdstuk gehandeld over de betekenis van het H. Kruis voor de gelovige. Nadien worden de geschiedenis en de mirakelen van het kruisbeeld "de Zwarte God" verteld voor de periode 1578 tot 1698. Het document is zo goed als zeker opgesteld door een religieuze van het klooster en het betreft wellicht een 18de-eeuwse kopie van een ouder document.

Handschrift 2 : Zelfde titel

Bevat een gedeelte van de tekst van handschrift 1, maar is van een andere hand geschreven.

Volgens de tekst van *Handschrift 1* begon men pas in het jaar 1692 alle mirakelen die gebeurden dank zij het kruisbeeld van de penitenten, op te tekenen(7).

Wellicht bestond er in het kloosterarchief een origineel document waarvan de tekst naderhand verschillende keren werd gekopieerd ten gebruike van de zusters en belangstellenden. Beide exemplaren uit het archief van het begijnhof O.-L.-Vrouw ter Hoyen zijn ongetwijfeld afkomstig van de zusters penitenten die in dat begijnhof een onderkomen vonden na de afschaffing van hun klooster in 1783. Het betreft(8) :

- Johanna Catharina Vandermeulen, zuster Francisca a Sancta Maria, woonde op het begijnhof bij juffrouw Magerman en is er overleden op 23 juni 1791, 60 jaar oud. Afkomstig uit Wetteren.
- J.I. Dupon, woonde bij juffrouw Van Loo, huis Sint-Theresia. Zij verhuisde op 28 oktober 1785 naar Frankrijk en keerde in 1791 naar Gent terug.

*Dit devot beeldt rust inde voorcapelle van het clooster der
penitenten naevens S' Jacobs builen gheindt ende word me
grooten toeloop en troost van vele menschen berocht.*

- Eleonora Joanna Duran, zuster Bonaventura, woonde eveneens bij juffrouw Van Loo en stierf er op 3 april 1785, 38 jaar oud. Zij was afkomstig van Gent, Sint-Jacobsparochie.
- Joanna Maria Desmet, Zuster Ludovica woonde bij juffrouw De Munck. Zij was afkomstig uit Massemen en stierf in het begijnhof op 24 december 1800, 63 jaar oud.
- A. Dierickx, woonde er bij juffrouw Cools in het huis Sint-Alexius.
- A.M. Van Gysseghem. Zij verhuisde later naar de Sint-Michielsparochie te Gent.
- Brigitta Blondeel, zuster Eugenia, overleden in het begijnhof op 14 februari 1811, 85 jaar oud. Afkomstig uit Hansbeke.
- Maria Anna Stevens, zuster Coleta, overleden in het begijnhof op 23 juli 1825, 78 jaar oud. Afkomstig uit Gent, Sint-Jacobsparochie.

Andere documenten betreffende het kruisbeeld hebben wij in het archief van het Begijnhof niet teruggevonden.

Het zijn ongetwijfeld ook deze zusters, die in het begijnhof O.-L.-Vrouw ter Hoyen een onderkomen hadden gevonden die ervoor zorgden dat het kruisbeeld er in veiligheid werd gebracht.

Na de opheffing van het klooster in 1783 werd het beeld overgebracht naar de Sint-Macariuskapel van het Spaans kasteel te Gent op 17 juni 1784(9). Tijdens de Franse omwenteling werd het op een nacht door enkele vrome lieden over het water van de Nederschelde, die langs de achterzijde van het begijnhof vloeit en langs een achterpoortje van het begijnhof dat uitgaat op de trekweg langs het water, in het begijnhof in veiligheid gebracht. Geen enkele eigentijdse bron bevestigt deze versie maar ze wordt sinds bijna tweehonderd jaar door de begijntjes van het hof doorverteld.

4. De oorsprong van de devotie

Zoals hierboven aangetoond dateert het kruisbeeld wellicht uit de 14de eeuw. Hoe het terecht kwam in het klooster van de penitenten Sint-Jacobs is moeilijk te achterhalen. Brachten de zusters het mee uit Sint-Omaars omstreeks 1440? Was het een kruisbeeld dat zich bij hun aankomst te Gent reeds in hun kloostergebouwen bevond of in de buurt daarvan? Vragen waarop de documenten geen antwoord geven.

In de *Handschriften 1* en *2* laat men de eigenlijke devotie tot het kruisbeeld beginnen in 1684. De auteur vertelt dat het kruisbeeld reeds voor de beeldenstorm van 1566 in het klooster aanwezig was en dat het beeld bij de plundering van het klooster te lijden had, maar niet verloren ging. Bij hun terugkeer naar het klooster omstreeks 1586, vonden de zusters tussen de puinen het kruisbeeld terug en sindsdien kreeg het wel meer aandacht dan voorheen: "*commende dickmaels voor het zelve hun gebet doen ende met uytgereeckte armen in forme van cruys hunne devotie houden*"(10).

Toen in 1620 moeder Johanna Neerinck het slot invoerde, besliste zij dat het kruisbeeld buiten het slot zou blijven. Het kreeg een plaats

nabij de ingang van de kloosterkapel, zoda alle kerkbezoekers er langs kwamen. Het kruis was er aangebracht tegen een muur en beschut door een afdakje en kende geen bijzondere devotie van de gelovigen(11).

In 1683, zo vertelt *Handschrift 1*, was het afdak boven het kruisbeeld rot en vervallen en het werd verwijderd zodat het kruisbeeld nu in weer en wind stond. Op vraag van de buitenzusters stond moeder Gertrudis van Sint-Jan in 1684 toe dat het kruis een nieuwe plaats kreeg "*onder een steenen vaute die daer was aen de eerste poorte van het clooster ende waer onder alle menschen passeren moesten die naer de kercke gaen*"(12). Wellicht had de verplaatsing ook iets te maken met de bouwcampagne die werd ondernomen door moeder Gertrudis van Sint-Jan waarbij klooster en kapel werden verbouwd. Bij die verbouwingswerken werd een kleine kapel voorzien voor het kruisbeeld nabij de ingang van het klooster(13). De grondplannen die van het klooster werden gemaakt bij de opheffing in 1783, tonen ons duidelijk waar deze H. Kruiskapel zich bevond (14). Vanaf 1684 zal de devotie tot het kruisbeeld succes kennen.

De gelovigen die de kloosterkapel bezochten, moesten allen langs het kruisbeeld voorbijkomen op hun weg naar de kapel. Het was als vanzelfsprekend dat velen even bleven bidden bij het kruisbeeld. Anderen knielden er zelfs neer: "*mits den vloer van calseye steenen was*". Opnieuw op vraag van de buitenzusters, stond de moeder overste toe dat voor het kruisbeeld een houten knielbankje geplaatst werd om de vrome mensen toe te laten in gebed te knielen. De kapel was op dat ogenblik zeer eenvoudig, niet meer dan een overdekte gang, met ruwe muren en een vloer van kasseistenen. Door de vloer liep een greppel die het water afvoerde van de pomp die zich nabij de kloosteringang bevond(15).

Zohaast het kruisbeeld in 1684 zijn nieuwe plaats had gekregen, begonnen de wonderteken zich voor te doen. Zuster Lutgarde van S. Fransoys had op een dag in de lente 1684 enkele bloemen aan het kruisbeeld aangebracht. Hiermee lag ze aan de oorsprong van een gebruik dat navolging zou kennen. Een marktvrouw gaf haar een lelietak mee om hem aan het kruisbeeld te bevestigen. De zuster nam de tak aan, maar toen ze zag dat hij bijna uitgebloeid was, trok ze er de mooie bloemen af, gaf die aan spelende kinderen en plaatste enkel de versleurde bloemen achter het hoofd van het Christusbeeld. De lelietak begon onmiddellijk opnieuw te bloeien en elke dag kwamen er nieuwe bloemen bij. Dat duurde zo verschillende dagen tot op zekere dag onbekenden de bloeiende lelietak weggenomen hebben. Dit wonderbaar teken heeft de devotie tot het kruisbeeld vergroot(16).

Na dit eerste mirakel, kenden de wondertekenen geen getal meer. Allen staan ze opgetekend in het handschrift :

1. Catharina Asseliers leed aan een "*uytteerende sieckte*" en in sterfensnood nam zij haar toevlucht tot het kruisbeeld bij de penitenten. Ze stuurde haar zusters er heen om te bidden en beloofde een wassen hart te offeren. Diezelfde nacht nog werd zij gezond en onmiddellijk trok ze naar de kapel om een wassen hart te offeren.

2. Carel Soetaert, zoon van Laurens Soetaert, secretaris van de stad Gent, was dodelijk ziek. Zijn moeder nam haar toevlucht tot het kruis en onmiddellijk trad beterschap op en werd het kindje weer gezond. Uit dankbaarheid schonk de vrouw een rok aan het kruisbeeld en hiermee legde ze de basis voor een vroom gebruik.

Bovendien liet zij op eigen kosten de beelden van O.-L.-Vrouw en Sint-Jan, die naast het kruisbeeld stonden, schilderen en schonk zij olie voor het devotielampje dat brandde bij het kruis.

Korte tijd nadien werd ook Laurens Soetaert op dezelfde wonderlijke wijze genezen nadat zijn vrouw bad bij het kruisbeeld van de penitenten.

3. De duivel kon de grote godsvrucht van de gelovigen moeilijk verdragen en hij stookte een aantal mensen op om de devotie tot het kruis bij de zusters penitenten te bestrijden als een middel voor de zusters om zich te verrijken en als een vorm van oneerlijke concurrentie tegenover de naburige Sint-Jacobskerk.

Maar hoe meer deze enkelingen de devotie bestreden, hoe groter de volkstoeeloop werd. Daarom zocht de duivel een ander middel. Toen zuster Coleta van Sint-Benedictus (Leeman) in gebed was bij het kruisbeeld, gebeurde het dat de twee glazen vaasjes met bloemen die aan de dwarsbalk van het kruishout waren bevestigd, door de duivel werden losgerukt en tegen de stenen vloer gesmakt. Maar de macht van de gekruisigde was zoveel groter : de vaasjes waren niet gebroken en de bloemen waren niet geschonden.

4. Dezelfde zuster Coleta van Sint-Benedictus viel op een dinsdag in de winter van het jaar 1685 van een trap en verstuipte haar voet. De dokter kwam ter plaatse en zette de voet terug op zijn plaats en gebod de zuster zes weken lang te bed te blijven. Ten prooi aan verschrikkelijke pijn smeekte zij de vrijdag daarna aan haar medezusters haar tot bij het kruisbeeld te dragen. Daar bad zij en zie, de pijn verdween en de zuster kon zonder moeite haar voet bewegen en erop steunen zonder stok of kruk, tot grote verwondering van de dokter.

5. In 1693 kwam een heer Vindevoghel een rok in goudlaken offeren voor het kruisbeeld. De rok was versierd met borduurwerk en in het midden versierd met een schilderijtje dat een zeeslag voorstelde met een Latijnse tekst. Vindevoghel bevond zich op een Spaans schip met 40 andere personen. Zij voeren in de zee van Westindië. Op een nacht werden ze omsingeld door Franse schepen die hen aanvielen. De overmacht van de Fransen was zo groot dat weerstand bieden geen zin had. Het schip van Vindevoghel stond in lichte laai zodat de bemanning de keuze had tussen de vuurdood of de verdrinkingsdood. In uiterste nood dacht Vindevoghel aan het kruisbeeld bij de zusters penitenten, want hij had te Gent gewoond. En zie, de brand kon worden geblust en de Fransen voeren weg... Vindevoghel voer met zijn schip naar de nabijgelegen haven om herstellingen te laten uitvoeren en voedsel en water op te slaan. Maar in de havenstad heerste de pest. Opnieuw nam Vindevoghel zijn toevlucht tot het kruis en niemand van de bemanning bezweek aan de ziekte. Op de terugweg

naar huis werd schip en bemanning een derde keer gered, tijdens een hevige storm.

6. In hetzelfde jaar 1693 liet een Spaans kapitein, Don Borré, die met zijn garnizoen te Gent lag, een koperen plaat graveren met de afbeelding van het kruis der zusters penitenten. Die plaat werd gebruikt om de afbeelding te drukken op papier. Op een medaille liet hij bovendien een afbeelding van het kruis schilderen en die medaille droeg hij steeds om de hals. Don Borré droeg die medaille toen hij de slag meevocht van Neerwinden op 29 juli 1693. Tot driemaal toe werd de man uit het zadel geslagen, maar na aanroeping van het kruis raakte hij telkens weer ongekwetst te paard tot hij uiteindelijk toch dodelijk werd getroffen. Daar werd hij, stervende door zijn soldaten te paard geholpen en midden door het strijdgewoel weggebracht tot Brussel, waar hij volkomen herstelde.

7. In 1693-1694 was het huis van een vrome juffrouw, die onderwijs gaf aan meisjes, die bij haar inwoonden, geplaagd door geheimzinnige voorvallen: ramen en deuren gingen open, men hoorde voetstappen, lawaai in het huis en uiteindelijk werden de kinderen getroffen door een mysterieuze ziekte die zeven kinderen het leven kostte. Toen nam de juffrouw haar toevlucht tot het kruis en hield een noveen. Onmiddellijk week de ziekte en hielden de mysterieuze feiten op.

8. Een kreupel kindje uit Oudenaarde kwam in 1694 met zijn ouders op bedevaart naar het miraculeus kruisbeeld. Nog voor ze naar Gent kwamen was het kind reeds genezen van de kwaal en kon het normaal lopen.

9. Isabelle Vander Haeghen, echtgenote van Joannes Jacobus Van de Poele van Sinaai had een erge kwaal aan een van haar benen zodat het helemaal ontstoken en verzworen was. Uiteindelijk werd besloten het been te amputeren. Ze nam haar toevlucht tot het kruis van de penitenten te Gent en beloofde een bedevaart indien zij genezing kreeg. 's Anderendaags reeds trad verbetering op en het been genas, zodat de vrouw korte tijd nadien naar Gent op bedevaart kon gaan. Zij offerde een zilveren been als ex-voto.

10. Moeder Carolyne Cortewijle, zuster Ursulin te Gent, werd gekweld door jicht en verlamming die het haar onmogelijk maakten te lopen. Zij beloofde een bedevaart en een bijzondere devotie tot het kruisbeeld indien zij genezing vond. Zij werd verhoord en met toelating van de bisschop mocht zij het kloosterslot verlaten om haar belofte te volbrengen.

11. In 1696 nam een Spaanse Dame, echtgenote van een Spaans officier uit het Spanjaardenkasteel haar toevlucht tot het kruisbeeld om genezing te verkrijgen voor haar dochttertje dat verlamd was aan beide benen. Ze beloofde negen dagen lang te komen bidden bij het kruisbeeld. Toen na twee dagen er nog geen spoor van beterschap was, verloor de vrouw de moed en ze nam het kind niet meer mee naar de kruiskapel. Na twee dagen riep het kind van in de vroege morgen: "*Madre, madre lleva me a la sancta cruz y dios me sanera*". Daarop nam de moeder het kind opnieuw mee. Van die dag af trad een beterschap op en tegen het einde van de noveen was het kind volledig genezen.

12. Een vooraanstaande man van de stad Gent verviel steeds in dezelfde zonde, hoezeer hij er zich ook trachtte tegen te verzetten. Een toevallig bezoek aan het kruis van de penitenten betekende voor hem een totale ommekeer en hij was van zijn zondig verlangen verlost. Ook dit gebeurde in het jaar 1696.

In 1696 was Abraham Stalins, garentwijnder aan de Ham te Gent samen met zijn vrouw op reis naar Sas van Gent met de trekschuit. Onderweg werden zij aangevallen door Franse soldaten die alle passagiers gevangen namen, de vrouwen beroofden van hun geld en kostbaarheden en hen dan lieten gaan terwijl ze de mannen opsloten en hen pas tegen een zeer hoge som geld de vrijheid wilden teruggeven. Na zijn vertrouwen op het kruis der penitenten te hebben gesteld, kreeg A. Stalins de moed om te vluchten en hij slaagde daarin op een miraculeuze wijze.

14. De vrouw van Jan Baptist Clou, apotheker te Gent in het Serpentstraatje, leed aan verzwering aan een van haar boezems. Alle geneeskundige middelen waren vruchteloos gebleven en de dokters wilden de boezem wegsnijden om zo het leven van de vrouw te redden. In grote nood begon ze een noveen tot het kruisbeeld. Ze kwam zelf naar de kapel. Nog voor de noveen ten einde was, was de vrouw genezen.

15. In de maand augustus 1698 ging mevrouw de Belleville, echtgenote van ridder de Belleville, zuster van burggravin van Haerelbeke op bezoek bij haar nicht, mevrouw Covarubias, gouvernante van Oostende. Toen ze in Oostende aankwam was haar mevrouw Covarubias net overleden. Na enige dagen vertrok mevrouw de Belleville terug naar Gent. Ze nam in de haven van Oostende de boot om zo naar Brugge te gaan om daar de trekschuit naar Gent te nemen. Toen ze op zee waren stak er plots een hevige storm op zodat het schip gevaar liep te vergaan. Mevrouw de Belleville nam haar toevlucht tot het kruis der penitenten en beloofde het kruis te gaan vereren. Op wonderbare wijze kon het schip de kade bereiken en alle opvarenden waren gered.

16. In het Spaans kasteel te Gent was in 1698 een dame, dona Saltillana, weduwe van een Spaans officier. Haar zoon, Francesco, die ontvreden was met de soldij die de Spaanse soldaten kregen, bood zich aan bij de Oostindische Compagnie van Holland om zo zijn moeder te kunnen onderhouden. Zo kreeg hij kennis met *"een seker jonge dochter ende obstinaete geusinne"*, Marie Laurens, geboren te Maeslantssluys. Ze beloofden elkaar te trouwen. Francesco moest toen vertrekken met zijn schip voor een periode van zeven jaar. Na die zeven jaar, bij zijn thuiskomst traden zij in het huwelijk. Toen zij naar Gent terugkeerden, maakte de vrouw het vaste voornemen trouw te blijven aan haar protestants geloof en Don Francesco stemde daarmee in. Op een zomerse dag ging Don Francesco samen met zijn vrouw en moeder wandelen in de stad. Zij kwamen langs de Steendam tot bij de kapel van de kruisbeeld bij de zusters penitenten aan Sint-Jacobs. Het Spaans gezelschap deed hier, zoals gebruikelijk was zijn devotie, maar de vrouw van Don Francesco bleef buiten staan en

bekeek van daar het kruisbeeld. Toen gebeurde het mirakel... de vrouw wilde zich tot het katholieke geloof bekeren. Ze werd gedoopt door de pastoor van het Spaans kasteel.

17. 1698. Marie Vervaeet had erge pijn in een been en kon er niet op staan. Dag en nacht werd zij door die pijn gekweld. Geen enkel middel kon haar helpen. Uiteindelijk besloot de vrouw op bedevaart te gaan naar het kruis der penitenten. Onmiddellijk week de pijn en begonnen de wonden van haar been te genezen.

18. In hetzelfde jaar 1698 deden zich nog drie mirakels voor. De heer Pieter Broeck, koopman te Gent, had twee kinderen die beiden een erge mondkwaal hadden. De moeder van de kinderen ging op bedevaart naar alle kerken en kapellen om "de heiligen te dienen in hun relikwieën", maar zonder succes. Toen beloofde ze 15 dagen lang het kruis bij de penitenten te komen vereren samen met de kinderen. Toen de vijftiende dag voorbij was, was de ziekte geweken en waren de kinderen verlost van hun kwaal. De moeder van deze kinderen werd korte tijd nadien ziek aan de ogen zodat zij bijna blind was. Toen ze in de kerk van de urbanisten, aan de Oude Houtlei in gebed was, gingen haar gedachten naar het kruisbeeld bij de penitenten. Ze deed de belofte vijftien dagen lang naar de kapel te gaan bidden en twee zilveren ogen te offeren indien ze van haar kwaal zou worden genezen. Terstond verbeterde haar zicht en kon ze opnieuw lezen in haar gebedenboek.

Dit is het laatste mirakel dat in *handschrift 1* staat opgetekend. Het is moeilijk te achterhalen om welke reden dit zo is. Misschien is de kopie in handschrift 1 onvolledig? Of eindigde het oorspronkelijke handschrift ook op die plaats?

5. De kapel en verering van de Zwarte God

Zoals reeds eerder gezegd kreeg het kruisbeeld in 1684 een nieuwe plaats in een kapel nabij de kloosteringang (17). Die kapel werd in de loop van de volgende jaren versierd. Uit *Handschrift 1* weten wij dat weldra allerhande ex voto's in de kapel werden aangebracht: krukken, stokken, laarzen, kaarsen, wassen en zilveren ex-voto's, maar ook juwelen en sieraden, gouden ringen, medailles, kronen en portretten van personen die genezen werden.

Ook het gebruik om rokjes aan het kruisbeeld te offeren kende groot succes (18). Uit de boedelbeschrijving van het klooster, gemaakt bij de opheffing in 1783, leren wij de inhoud van de kapel nauwkeurig kennen (19):

- drie zilveren kronen
- zeven zilveren lampen
- drie zilveren kruisen in houten kaders
- twee zilveren kruisen in zilveren kaders
- een zilveren hart
- twee zilveren kronen, één voor het beeld van Sint-Jan en een voor het beeld van O.-L.-Vrouw, die naast het kruisbeeld stonden
- negenenveertig "*voorschoten*" voor het kruisbeeld, belegd met zilveren- en goudgalon of met goud geborduurd

Dit devot beeldt rust inde voorcapelle van het clooster der
penitenten nevens S. Jacobs biurten gheendt ende word me
grooten toelooen en troost van vele menschen berecht.

- volgende zilveren of gouden ex-voto's:
- achtenvijftig harten
- vier paarden
- een straal
- negen hoofden
- een hond
- een vogel
- twee medailles
- een schip
- een kruisbeeld
- een hand
- acht paar ogen
- drie monden
- tanden
- tien gouden kruisen
- drie ringen
- een kruis met diamant en edelstenen
- drie nagels op een plaatje
- zes bloempotten
- drie oren
- zes borsten
- zestien kinderen
- dertien benen
- vier armen
- een koe
- vijf banden
- een engelenhoofdje
- vier parelkransen
- een gouden ketting
- vier paar gouden oorringen

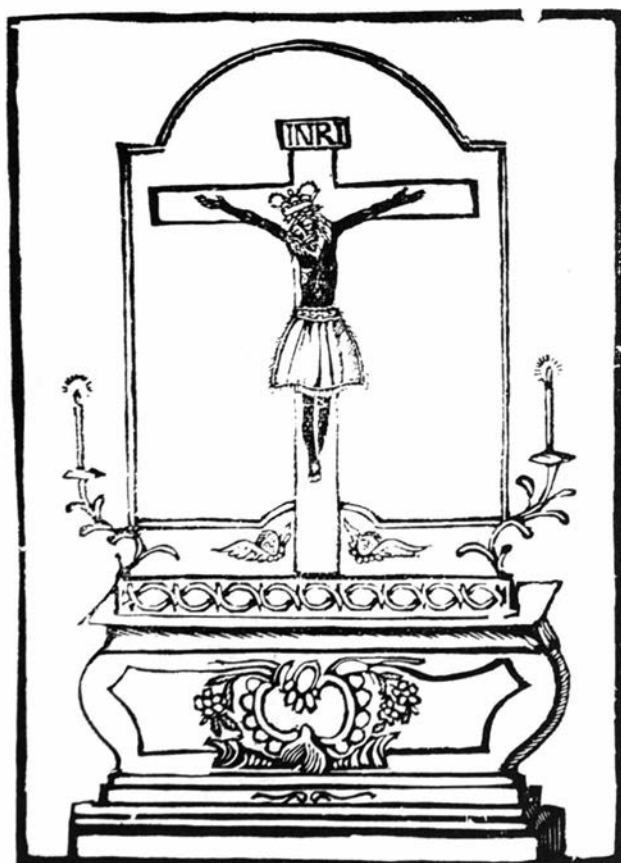
Tenslotte bevond er zich in de kapel ook een relikwie van het H. Kruis in een zilveren schrijn en een koperen wijwatervat.

Deze relikwie van het H. Kruis werd aan de zusters bezorgd door pater Ferdinandus Philippus van Risseghem, dominicaan te Gent en ze werd op 21 oktober 1740 door bisschop J.B. De Smet van Gent geaprobeerde, wat de publieke verering ervan toeliet (20).

Wellicht werd deze relikwie bij de opheffing van het klooster in 1783 aan het bisdom overgemaakt, zoals was overeengekomen met de overheid. De relikwie is evenwel nu niet meer te identificeren tussen de verschillende kleinere relikwieën van het H. Kruis bewaard in het bisschoppelijk huis te Gent.

Op 23 november 1684 verleende Albert de Hornes, bisschop van Gent, een aflat van 40 dagen aan de gelovigen die op een vrijdag of zaterdag, of op het feest van de Kruisvinding of de Kruisverheffing vijf *Onze Vaders* en vijf *Wees Gegroeten* zouden bidden (21). Die aflaten werden later bevestigd door bisschop de Broglie in 1807 en nog door de bisschoppen Van de Velde, Delebecque, Bracq, Lambrecht en Stillemans (22).

Zoals *Handschrift 1* vertelt (23), schonk de Spaanse kapitein don Borré in 1693 aan de zusters penitenten een koperen plaat om de afbeelding van het kruis te drukken. De boedelbeschrijving van 1782 vermeldt dat er zich op het doksaal van de kloosterkapel twee gegraveerde koperen platen bevonden die gebruikt werden om afbeeldingen van het miraculeuze Christusbeeld te drukken (24). De platen gingen verloren, maar afdrukken zijn bewaard gebleven. Van de ets bestaan er twee van verschillende formaten : de ene is 11,5 op 16,5 cm, de andere is merkkelijk groter en meet 19,5 op 29 cm. Van het kleine formaat zijn exemplaren bewaard in het archief van het bisdom Gent, in het Museum voor Volkskunde te Gent en te Brugge. Van het grotere exemplaar berust er één voorbeeld in het Museum voor Volkskunde te Gent

AFBEELSEL VAN HET MIRAKULEUS BEELD.

Twee kruisbeelden, ter vergelijking: de "Zwarte God" van Hoboken, en het H. Kruis van Assche. (Zie voetnoot 5: 650 jaar Heilig Kruis te Assche, p. 105 en 156).

en één in een privécollectie te Gent.

Behalve het exemplaar dat bewaard wordt in het archief van het bisdom Gent, zijn de andere allen bekleed, met stukjes fraaie stof beplakt en bijgewerkt met waterverfbeschildering. Vermoedelijk gebruikten de zusters voor het versieren van de prentjes restantjes van stoffen die ze gebruikten in hun atelier van liturgische gewaden. Op het exemplaar uit het bisschoppelijk archief te Gent, dat onversierd is, staat de naam van de etser niet te lezen. Stylistisch zijn de prenten te dateren tussen het laatste kwart van de 17de eeuw en het begin van de 18de eeuw, wat overeenstemt met de gegevens uit *Handschrift 1*, waarin 1693 vermeld wordt als schenkingsdatum van een der koperen platen (25).

Gebed op het prentje van 1905 :

*O Jezus, God en Mensch, doorboord met duizend wonden,
En aan het Kruis gehecht om onze groote zonden;
Ik bid U, dat Uw dood aan mij mag 't leven zijn,
En dat de bittre kelk mij zij tot medecijn.
Als mij de felle dood en Satan zal bestrijden,
Wil mij, door Uwe dood, van alle kwaad bevrijden;
Al is mijn ziele naakt van 't deksel van de deugd,
Verleen haar evenwel des Hemels zoete vreugd!*

Amen !

In 1905 lieten de begijnen zelf een nieuw prentje ontwerpen, van veel kleiner formaat, 9.5 op 13 cm, met aan de voorzijde een afbeelding van het Christusbeeld en als tekst een korte historische notitie over het beeld en tenslotte een gebed. Het prentje werd gedrukt in drukkerij vander Schelden te Gent en het cliché van de kruisafbeelding is bewaard in het groothuis van het begijnhof.

Ludo COLLIN

- (1) J. JOOS, *Begijnhof O.-L.-Vrouw ter Hoye. Geschiedenis en Gids*. Wetteren, 1934, 29: *De zwarte God*.
J. BALDEWIJNS en M.C. LALEMAN. *De architectuur van de Gentse Begijnhoven*. Werken en kerken. 750 jaar begijnhofleven te Gent, Gent, 1984, 73: *De infirmerie van Ter Hooie en de H. Godelievekapel*.
- (2) Wij danken Mevrouw Ch. Ceulemans voor deze kunsthistorische beschrijving van de "Zwarte God".
- (3) *Gent, duizend jaar kunst en cultuur*, dl. I, Gent, 1975, nr. 531.
- (4) Met dank aan R. Didier (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium) voor zijn deskundig advies.
- (5) C. CEULEMANS, *Kunsthistorische benadering van de Heilige Kruisen, in 650 jaar Heilig Kruis te Asse*, Asse, 1987, p. 99-108.
- (6) C. DE BACKER, *Het klooster der Penitenten-Recollectinen bij Sint-Jacobs te Gent en in de 17de en 18de eeuw*, onuitgegeven licentieverhandeling, R.U. Gent, 1979. Wij danken de heer C. De Backer, die ons bereidwillig toegestaan heeft zijn licentieverhandeling te consulteren.
F. VERSTRAETEN. *De Gentse St.-Jacobsparochie*. Gent. Deel I, 1976. 86 en 263. Deel II, 1978, 145 en 664.
- (7) *Handschrift 1*, fol. 36-37.
- (8) CH. DE BACKER, o.c., 156-162.
ARCHIEF BEGIJNHOF O.-L.-Vr.
- (9) CH. DE BACKER, o.c., p. 163.
- (10) *Handschrift 1*, fol. 10-13.
- (11) *Handschrift 1*, fol. 15.
- (12) *Handschrift 1*, fol. 16.
- (13) CH. DE BACKER, o.c., p. 76-80.
- (14) RIJKSARCHIEF GENT, *Kaarten en Plans*, nr. 1771.
STADSARCHIEF GENT, *Fonds Goetghebuer, Historische Atlas van de stad Gent*, d. 77, f. 135.
ALGEMEEN RIJKSARCHIEF, CRK nr. 398. *Farde Levée des plans*, 1784.
- (15) *Handschrift 1*, fol. 17-18.
- (16) *Handschrift 1*, fol. 20-22.
- (17) Zie afbeelding grondplan klooster.
- (18) *Handschrift 1*, fol. 34-38.
- (19) CH. DE BACKER, o.c., dl. II, p. 96-97.
- (20) BISSCHOPPELIJK ARCHIEF GENT, *Acta Episcopatus* dl. fol.
CH. DE BACKER, o.c., p. 122-123.
- (21) BISSCHOPPELIJK ARCHIEF GENT, *Acta Episcopatus*, dl. 16, fol. 47v.
- (22) L. JOOS, o.c., p. 29-30.
Devotieprentjes 'Afbeeldsel van het Miraculeus beeld' 1905.
- (23) *Handschrift 1*, fol. 43-45.
- (24) CH. DE BACKER, *Beklede devotieprenten uit het klooster der Penitenten bij Sint-Jacobs te Gent*, Volkskunde, Jg. 84, 1983, nr. 1 p. 1-10.
- (25) CH. DE BACKER, o.c., p. 1-4.
Handschrift 1, fol. 43.

John LUNDSTRÖM, Vlaams artiest, meer dan 'n "liekeszanger" uit Antwerpen

John Lundström, "den djon" of voor de kinderen "Vake Viool", Reus onder de reuzen, mens in hart en nieren.

John werd op 6 oktober 1919 geboren in het Schipperskwartier te Antwerpen, als jongste van zeventien kinderen. Zijn grootvader, waaraan hij zijn naam dankt, was een Zweeds zeeman die in Antwerpen was blijven "plakken" en soms met zijn viool de kermissen afdeed.

Vader Piet, eveneens violist, hield een cafeetje open in de Schippersstraat, de "Gamle Norsk". Johns's zusters bemoederden op het eerste verdiep hun benjamin en de kinderen van de "maskes" die in vaders café werkten. De broers van John fungeerden dikwijls als buitenwipper.

In deze harde wereld uit de jaren 1920/1930 groeide John op als benjamin van de familie waaraan men al de affektie gaf die men in de dagelijkse kontakten buiten de huiskring miste. Hij noemde zichzelf dan ook "den bedorven dans" van de familie.

Hij mocht studeren en leerde het beroep van publiciteits-tekenaar in de vakschool. Het vioolspel kreeg hij ingelepeld van vader Piet.

Van jongsaf heeft hij, geholpen door zijn inzicht en menselijkheid, de relativiteit van de wereld van hoog tot laag leren inschatten. Hij keek dwars door de mensen heen, genoot van hun goede kanten en nam er hun kwade eigenschappen bij zo goed en kwaad als hij kon.

K. Moers

In de *Gamle Norske* heeft hij niet alleen povere zeelui gezien, maar ook stijfdeftige burgers die eens stiekem buiten de schreef wilden lopen.

In deze kontekst heeft hij terdege kennis gemaakt met de miserie van "de kleine man" in de krisisjaren.

Na op verschillende plaatsen gewerkt te hebben, kwam hij in dienst van het socialistische ziekenfonds *De Voorzorg* en organiseerde dertig jaar lang kindervakanties. Ook droeg hij twintig jaar lang vele steentjes bij voor de kinderuurtjes van de BRT en bij nonkel Bob.

Hij was gehuwd met Julia Beré die in *den diamant* werkte en hem tot op de dag van haar overlijden door dik en dun heeft gesteund en aangemoedigd.

Hij was de krekel, Julia de mier, zo stelde John hen beide toch voor.

Tweede levensgezellin werd Ria Lauwers, die John grenzeloos bewonderde en hem nog verschillende jaren heeft vergezeld op zijn dagelijkse uitstappen. Want op elk volksfeest was hij aanwezig om zijn "mannekes" te laten genieten van zijn viool en zang en tevens zelf te genieten van al die Vlaamse feestvreugde.

John had een zoon "onze Christ", een groter (sic) spiegelbeeld van zijn vader, gehuwd met Maria en vader van twee kinderen, ons Evie en Jom, die door hun grootvader als de vervulling van een "koningswens" werden aanzien.

Maar laten we even stilstaan bij de artistieke duizendpoot, die John Lundström was. Bij de volkszanger-volkskunstenaar die zijn volk door en door kende en aanvoelde en er in slaagde van een gewone volksmens, zelfs van marginale eendagsvliegen, iemand te maken.

TEKST EN MUZIEK,
RIA EN JOHN LUNDSTRÖM
4-3-86.

LUSTIGE NARRENLIED

't Is ser van gekoame,
na hebbe we oek ne stoet.
Soemige zitte oep wages,
d'ander gon te voet.
Iederien is verkleed.
oemter zotste 'tierst,
in Prinse en voddebale,
Hiel Deurne viert er fiest.

REFREIN

WANT

We stappén allemol hand in hand
in de plezantste stoet van hiel ons land
Prins Karnaval die gaot vooraon,
Hij hè z'n schoenste kostumekeaan.

De "LUSTIGE NARREN"
die late hun bellekes klinken.
z'houwe van zinge, danse en drinke
Ze doen de zotste toere,
tot iederiens vermaak.
Zoveel "lol", hebbe wij in Deurne,
nog nooit nie mee gemaakt.

REFREIN

WANT

't Is den ierste kier,
da deze stoet uitgaot.
en da hiel Deurne,
fiest viert oep straot.
Hedder van genote.
zegter ons dat dan.
Volgend jaor doen we't over,
nog beter, as het kan.

Hij gaf velen het zelfrespekt dat de grote maatschappij hen niet gunde of waarvoor zij de kansen niet gekregen hadden.

Hij haalde hun ziel op uit de goten van St.-Andries en poetste ze op met zijn muziek, zijn instrumenten, zijn tekeningen tot zij straalden als Noorderlicht.

Hij was niet een man van verwijten, maar iemand die alles trachtte te begrijpen en te doorgronden.

Zijn ongebreidelde creativiteit gaf hem de mogelijkheid deze gevoelens om te zetten en vaardig te vertolken in liedjes, muziek, tekeningen, feesten, stoeten enzomeer.

Hij onderwees dan ook sedert 1975 als gastdocent aan de UIA het vak *ludieke creativiteit* onder de leiding van prof. De Leu als onderdeel van de cursus *Maatschappelijke vorming*.

Dat zijn bewogenheid hem er regelmatig toe bracht zich als "zachte" revolutionair op te stellen tegen vele bewindvoerders, ook tegen diegene waarin hij geloofde, hoeft geen betoog.

Zijn protesten wist hij ludiek in te kleden in volkse teksten en liedjes, zijn illustere voorgangers Andreas De Weerdts en Karel Waeri waardig.

John is in feite de opvolger geweest van verschillende generaties volkszangers uit het Antwerpse zoals daar waren een "de Scheve Goedemé", Andreas De Weerdts, Sus Van Aerschot, Frans Lamoen en vele minder bekenden die vanaf de eerste helft van de negentiende eeuw in de café-chantants en op kermissen op en rond de werf optraden tot groot jolijt van schippers en vissers, scheepstimmerlui en pikbroeken, leurders en lanterfanter, "venusdierkes" en buildragers, winkeliers en herbergiers, zoals Frans Lamoen het zo pittig in zijn biografie stelt.(1)

Begeleider en docent, maar animator van de bovenste plank. Immer zelf, alom in de eerste gelederen!

Alleen steekt "Vake Viool" er boven uit door zijn artistieke veelzijdigheid en omdat hij zijn liedjes niet enkel beschouwde als louter volksvermaak, maar tevens zijn toehoorders iets trachtte bij te brengen. Hij betrok hen bij alles wat hij deed en begeleidde en onderwees hen in het zelf beleven en appreciëren van de volkskultuur.

Zotte Rik, de lange Kousenband, Janneke de Zolderschrijver, de Neus, den Deugniet waren voor hem meer dan marginalen, wier escapades bruikbaar waren om een liedje over te maken.

Het waren mensen uit een reële wereld, de armtierige wereld van 't kantje, die hem de kans gaven voor een breed publiek hun levensproblemen aan te kaarten met een lach en een traan en dit publiek tot nadenken dwong.

John maakte ook steeds tekeningen, die gezien zijn natuurlijke aanleg en opleiding, dikwijls pareltjes van volkskunst waren. Hij kon oud Vlaams papierknipwerk maken als de beste. Terwijl je met hem uren over een of ander onderwerp boomde, tekende hij reeksen papiertjes en bierviltjes vol waaruit je zijn gedachten en gevoelens op elk moment kon afleiden. Zo visualiseerde hij kontinu wat hij wilde vertellen. Hij voelde zich nauw betrokken bij elke vorm van ons volksleven en richtte volkomen onbaatzuchtig talloze zangavonden in, waaruit zijn belangstelling voor alle volksmuziekvormen over de hele wereld bleek.

John speelde zonder problemen mee in een herbergorkest, een zigeunerensemble, een Ierse doedelzakgroep, of met Argentijnse muzikanten en zoals o.a. Juan Masondo.

Zijn liederteksten bestreken allerhande onderwerpen: shanties, levensliederen, plakkaatliederen, caféliedjes, driekoningenliedjes, reuzenliedjes, protestsongs e.a. tot en met doodgewone meezingers.

Sterrelike

Veur Robert Van den Boom. Borsbeek Kerkkoor

3 Keuningne met iene star
Ze kwamen van zo var.
En Starre, wilt er toch stil blijve staon
Dan kunne wij nor 't stalleke gaon.

On 't stalleke aangekome
vande ze Jezus, Godszone.
Ze knielden gedreije eerbiedig neer
en zonge n'n lieke veur den Heer.

En Djiezeke lachte hun vriendelijk toe
Maria zong er, van kinneke doe.
De koninge waren er toch zo blij.
Ze kusten het kindeke alle drei.

En as ze hun hulde hadden volbracht
trokken ze verder deur de nacht.
Al zingend zen ze naar huis gegaen
Van, van waar de star bleef staan.

*En komde ooit drei keuninge tege
vraag ze dan hunne zege.
Want zij hebben het kindeke aangeraakt
't Kinneke van God, die over ons waakt.*

djon

Zijn protestliedjes, vol milde spot en ironie, te beluisteren op één van zijn eerste LP's, "Waar is de tijd" met liedjes zoals, *den 1ste Mei, de staking, 't ontslag, klacht van de werkman, 't gesticht, Marieke en de 12 zakkenmiljonairs* sloegen in bij de burger en werden op zangstonden met overtuiging meegezongen. Zo raakte hij de gevoelige snaar van zijn toehoorders en hielp hen een aantal frustraties ludiek af te reageren. Hij vond dat veel beter dan straten opbreken of met stenen smijten.(2)

Nadien volgde een lange reeks gelegenheidssingeltjes zoals *De Dageraadplaats, het Snorrenlied, Den Deugniet, Aantwaarpe wa zien k'oe gere* en zomeer en zijn verzamel LP's *Liekes van Bajons I en II*.

Over dit laatste schreef hij tevens een boek met dezelfde titel.

Andere activiteiten van John Lundström openbaren duidelijk zijn streven en doel. Hij leerde zijn discipelen, van jong tot oud niet alleen zingen en luisteren maar gaf hen tevens onderricht op het vlak van volkse muziekgeschiedenis, en het ontstaan van liederen en melodieën op de hem eigen ludieke wijze.

Hij baseerde zich o.a. op de principes van Carl Orf om kinderen en volwassenen inzicht te geven in de opbouw van melodieuze en volksmuziek.

Het was een revelatie hem bezig te zien met een groep jongeren die hij een eigen instrumentarium liet maken om hem te begeleiden en zo de principes van ritme en melodie te brengen. Ook op elke zangavond voor volwassenen sleurde hij bakken eenvoudige ritmeinstrumenten mee.

Een klein voorbeeld: rommelpotten bouwde hij in alle vormen. Hij gebruikte bij voorkeur hiervoor boter- of vetpotten in Keuls aardewerk of bruin geglaazuurd steengoed van het Bouffieux type, soms ook gewone bloempotten of houten tabakstonnetjes. Hij bespande ze met een vochtig gemaakte varkensblaas met middenin een glad rond stokje.

Een *hansje klap* vervaardigde hij uit een houten klomp waarvan hij een stuk uit de voorzijde van de zool uitzaagde en deze terug met een stukje leder vastnagelde. Daarna trok hij er binnenin een koordje door, bevestigd aan de loszittende zijde van het uitgezaagde deel en bracht dit door een op de "wreef" bevestigde oogvijs naar achteren. Aan de onderzijde achteraan nagelde hij een handvat. Door aan het koordje te trekken ontstaat een klappend geluid.

Een derde instrument was de rinkelplank opgebouwd uit een lang plankje waarop kroonkurken losjes genageld werden.

Soms vervaardigde hij nog een *blazeveer*, met behulp van een varkensblaas, een bezemsteel, een bassnaar van een piano en een piano-schroef. Dit instrument werd bespeeld met een primitieve strijkstok met kempkoord.

Andere instrumenten waren ratelaars, tamboerijen, lepels, kleine trommen enzomeer.

Gewoonlijk was John, met zijn onafscheidelijke viool vergezeld van harmonikaspelers, om er een paar te noemen, Wilfried Moonen, Karel De Potter en Frans Verheyen, en iemand die de grote trom bespeelde. Bij speciale gelegenheden was de doedelzak of de draailier eveneens present.

John beschikte over een uitgebreide reeks plakkatens met plakkaatliden zoals de fameuze *Moord Van Nijlen* of *Rosalie met den bloeiden vinger* of de *De Wrede moord te Aygem*. De plakkatens schilderde hij zelf in zijn bekende stijl.

Zijn muziekonderricht voor de jeugd doorspekte hij bovendien met allerlei oude volksspelletjes zoals dit van *Het zwarte lepeltje* e.a. Op deze manier wist hij iedereen van het eerste tot het laatste moment te boeien.

"Vake Viool" had nog andere talenten. Toen wij in de heemkring het idee opperden de Vlaamse Reuzen éénmaal per jaar te Deurne bijeen te brengen in een Reuzenommegang, dit in 1977, was John onze stuwende inspirator.

Hij had dan reeds zijn steun verleend aan een buurtgroep in Borgerhout om de reus *Den Bleker* te bouwen. Deze refereerde naar de oude

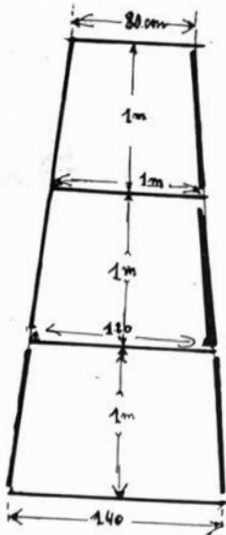
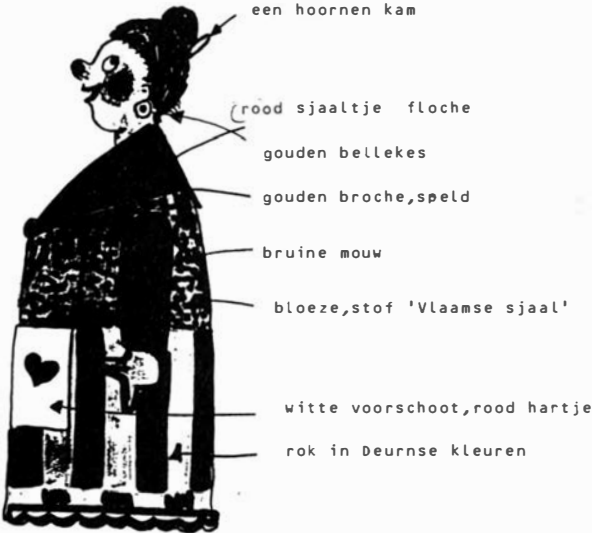
Graficus Freddy De Veirman
plaatst John met zijn viool,
in de stoet rond de reus 'Zotte Rik'
te Antwerpen.

Voor talrijke brochures leverde hij tekeningen, zo voor Sterke Pee, reus van Wuustwezel en voor een Gillestypen.

Menig schema heeft hij voorgelegd, met richtlijnen om een reus, een reuzin te bouwen, evenzeer de onderbouw met aanwijzingen voor de grondstof en afmetingen, als voor de uitrusting, de kledij en opsmuk van de reus en reuzin.

Ontwerp kostuum Preutelineke

linnenblekerij die in de 19e eeuw in Borgerhout bedrijvig was. De huidige Blekerijstraat herinnert daaraan.

't Is inderdaad zo dat er een kentering is bij de reuzen die nu ontstaan. Vroeger waren het helden, prinsen, krijgers, enz. Nu zijn het meer volkse typen. Ik heb daar heel bewust hard aan meegewerkt, door baatloos mijn hulp te bieden... (brief van John Lundström aan Renaat van der Linden, dd. 29 III '84).

In 1978 zag de *Preutelmedamme* van Deurne het levenslicht, een imposante verschijning van meer dan vier m. hoog.

John had een konstruktie ontworpen bestaande uit drie ringen in vlechtwerk. Het kostuum werd volgens de ideeën van John uitgevoerd.

De Preutelmedamme herinnert aan een volkse figuur, Moe Net Vermeiren, die rond de eeuwwisseling een herberg op de Turnhoutsebaan hield *In de Papegaai* en voorzitter was van een vereniging van jonge vrijgezellen *De Preutelklub*.

Een jaar later volgt de dansende reuzin Jeannette, als dochter van de Preutelmedamme, in het werkelijke leven de dochter van Moe Net Vermeiren. Weer werd zij opgebouwd naar een idee van John.

In hetzelfde jaar bouwde John de eigen reus, Vake Viool, zijn evenbeeld.

Deze reus behoort ook bij de Reuzengroep in bezit van de heemkring Turninum.

Hij stimuleerde de bouw van andere reuzen, *Fredje de Tokkelaar* en *De Rosse Garde* en *De Reuzesnoek* van de Rivierenhofvissers. Ze behoren tot het patrimonium van Turninum en het Volksmuseum.

John lag ook mee aan de basis van het ontstaan van *Zotte Rik* uit het St.-Andrieskwartier, de *Snorrenneus* van de Antwerpse Snorrenclub en van de Oelegemse reus *Caïphas*.

Voor menige reus componeerde hij toepasselijke liedjes zoals: *Het Rood Reuske van Borgerhout*, "T Preutelmedammeke, Zotte Rik, De Reus van Aartselaar, Van de Reuskes van Blankenberge. Aldus stelt u vast, dat zijn naam en faam en kunst tot aan de kust doordrongen en bijval oogstten!

Voor de Ommegang van Deurne schreef hij het bekende "Ommegangs-lieke" een volkse meezinger, in feite toepasselijk op alle Reuzenommegangen in ons land.

Op alle stickers, affiches, vlaggetjes voor de Reuzenommegang van Deurne vindt u zijn stempel terug. Zijn onmiskenbare tekenstijl liegt er niet om.

Al dit werk deed John Lundström onbaatzuchtig, omdat hij van zijn volk hield en het volk van hem.

Het is onbegonnen werk de lange reeks prestaties aan te halen, waar John Lundström totaal onbaatzuchtig optrad. Eén manifestatie dient alleszins beklemtoond te worden, in herhaalde dank aan deze voorman en volkszanger van het zuiverste gehalte. Toen de Bond der Oost-vlaamse Volkskundigen op 22-23-24 augustus 1986 een benefietfeest inrichtte in het Museum voor Volkskunde, aanvaardde hij bij het eerste verzoek op te treden, zonder enige vergoeding, en was met zijn groep op post, op 23 augustus, de hele namiddag, samen met de volkszanger Miele uit Zottegem. (Volkskundige Kroniek, 1986, nr. 5, p. 3).

Hij heeft voor ons allen, onze oude traditionele volkskunst gekoppeld aan onze moderne samenleving en ons laten voelen en begrijpen hoe onze voorouders leefden, met miserie en plezier, met kermissen, feesten en ook met stakingen en oorlogen.

Hij leerde ons in te zien hoe ons Vlaamse volk kon overleven door zijn werkkracht, zijn fantasie, zijn cultuur.

Kultuurmakers, professionelen beelden zich gemakkelijk in, dat zij een boodschap voorschotelen, met inbreng en verfijning.

Kultuur ontstaat aan de basis, uit de ziel van het volk. John Lundström heeft dat beseft en beleefd, niet als symbool, maar werkelijk en wezenlijk.

John Lundström in het Museum voor Volkskunde, aug. 1986 (Foto Daniël Connaert).

Hij was kultuurdrager, door zijn initiatief en aanmoedigingen alom, te pas en te onpas, als rasecht artiest in menig vak, in de meest verheven zin van het woord!

Dit is de basis van het leven van John Lundström. Hij putte zijn inspiratie bij de gewone mens en schonk hem de vreugde er van terug. Hij bezielde jong en oud en leerde ze beseffen vanwaar zij kwamen, wie ze waren, waar ze thuishoorden.

Ludo Peeters en Hennie Raymaekers

-
- (1) Jack VERSTAPPEN en Bert PEETERS. *Volkszangers in Antwerpse Café-Chantans*. Uitg. Sanderus, Oudenaarde, 1962.
 - (2) Renaat van der LINDEN et Roger PINON, *Abortus provocatus, le faiseur et la faiseuse d'anges*. Actes du colloque international: Amour et Mariage en Europe. Liège, 1975, 34-56. P. 51-52: situatie van John Lundström, en vertaling van Marieke, in het Frans.

Volksdevotie in Europees perspectief

Volksfrömmigkeit.

Referate der Österreichischen Volkskundetagung 1989 in Graz, herausgegeben von H. Eberhart, E. Hörandner, B. Pöttler. Wien, 1990, 408 pp.

In mei 1989 kwamen 150 congresgangers samen in het Oostenrijkse Graz om zich te beraden op het warrige begrip volksdevotie. Al komen de 25 referaten uit 7 verschillende landen, toch mag men niet gewagen van een Europese staalkaart, omdat te veel belangrijke landen ontbreken, zoals Italië, Spanje, Portugal, Polen, België, en omdat Oostenrijk zelf al te veel vertegenwoordigers afvaardigde. Dit neemt niet weg dat de samenstellers van dit boek een aantal boeiende teksten aanbieden die onze volkskundigen niet ongelezen mogen laten. Op sommige minder relevante referaten ga ik niet nader in om des te meer aandacht te kunnen besteden aan de lezingen die het dichtst aanleunen bij de doelstelling van deze Volkskundetagung. Alle auteurs en titels volgen aan het eind van deze bijdrage.

Christoph DAXELMÜLLER (Regensburg), een man die graag de knuppel in het hoenderhok gooit, pakt uit met de provocerende titel "Volksfrömmigkeit ohne Frömmigkeit". Volksfrömmigkeit noemt hij een "Un-Begriff". Ik meen deze term, die net als Volk en Frömmigkeit niet uitblinkt door klaarheid, het best als volgt te kunnen verduidelijken: een schip met veel ervaren matrozen, op zoek naar een gezaghebbende kapitein. Voorlopig lijkt de auteur vrede te nemen met het standpunt als zou Frömmigkeit een eenheid van moraal en religie zijn, terwijl Volksfrömmigkeit de basis, zeg maar Jan Modaal, toekomt. Tijdens de Aufklärung moest de religieuze traditie wijken voor de macht van rede en wetenschap; de uitwendige tekens van die traditie kregen het label Volksfrömmigkeit opgekleefd. De superstitiosus werd geassimileerd met de onontwikkelde en kreeg een kwalijke reputatie. In haar drang om het ontwikkelingsniveau op te drijven, voerde de Aufklärung een campagne tegen de uitwendige tekens van de Volksfrömmigkeit, wat o.m. resulteerde in het Krippenverbot, dat Keizer Jozef II in 1782 uitvaardigde. Volgens Daxelmüller moet men ook oog hebben voor de moraal van de onkerkse groepen die zich inspannen voor een leefbaarder milieu, voor een menselijker wereld. In juni 1989 oefende een Noorse socialistische pressiegroep kritiek uit op de kosten van het pausbezoek in dat land, "denn fromm sein kann man auch ohne "Volksfrömmigkeit"", aldus de auteur, (p. 48) en hij staat hierin beslist niet alleen. Ik kan best begrijpen dat vele vorsers op het terrein van de volksdevotie deze visie zeer moeilijk kunnen verwerken. Hoort deze invalshoek niet veeleer thuis in de maatschappijkritiek, in de politiek? Maar dat zullen de sociologen, die het gebied van de volkskunde hebben ontdekt, zeker niet graag horen.

Freddy RAPHAËL en Geneviève HERBERICH-MARX (Straatsburg) brengen verslag uit over Volksfrömmigkeitsforschung in Frankrijk, inzonderheid in de Elzas, de streek die zij het best kennen. Samen met Michel Vovelle ruimen zij het vooroordeel op als zou de massa passief en con-

servatief zijn. Sinds Vaticanum II houdt de Kerk de wildgroei binnen de volksdevotie angstvallig in het oog. Talrijke geestelijken veroordelen de beeldcultus, het teken om het teken. Tot die uitwendigheden behoren de votiefschilderijen, die in de Elzas vrij goed bewaard zijn en door de gelovigen als een onvervreemdbaar cultuurgoed worden beschouwd. Pastoors die het wagen die "knoei-boel" opzij te schuiven worden door de gemeenschap op de vingers getikt. De ouderen menen zelfs in die ijver protestantse trekjes te ontdekken. De geestelijken die gevoel en ontroering uit de volksdevotie willen bannen, dreigen vele gelovigen van hun laatste toevluchtsoord in dit bestaan te beroven. De kerkelijke overheid doet er goed aan hun creativiteit en hun aanpassingsvermogen aan geestelijke klimaatveranderingen niet te onderschatten. De volksdevotie is geen vat van sporadische, chaotisch voortbestaande overblijfselen. Integendeel, elementen van diverse oorsprong en ouderdom worden geïntegreerd tot een coherent, zinvol systeem, waarin ook elementen uit de officiële godsdienst aanwezig zijn. De volksdevotie bezit haar eigen dynamiek, haar eigen logica; de rigide theologen dichten haar al te dikwijls een irrationele tendens toe.

Reiner SÖRRIES (Erlangen) bestudeert de zgn. Fastentücher of Hungertücher in het Alpengebied (15de-17de eeuw). Het gaat hier om grote stukken linnen die onderverdeeld zijn in taferelen vanaf de schepping, scènes uit het Oude en Nieuwe Testament, tot de Passio Christi, het paasgebeuren, het Laatste Oordeel, en die tijdens de vasten in de kerken worden opgehangen. Ze doen denken aan een reusachtig geïllustreerd schaakbord en zijn in feite verre voorlopers van de stripverhalen. Treffende voorbeelden in Gurk en Millstatt (Oostenrijk).

Het was vooral in de barok dat de volksdevotie beïnvloed werd door afbeeldingen van het Geheime Lijden van Christus. Deze voorstellingen, aldus Elfriede GRABNER (Graz), zijn afkomstig van de apocriefe overlevering, die beweert dat Christus veel méér geleden heeft dan uit het "officiële" lijden bekend is. Zo betekent "geheim" zoveel als "onbekend". Dit onbekende lijden spruit voort uit visioenen van kloosterzusters. Eén van die lijdensvormen is de schouderwonde, die Christus opliep bij het dragen van het kruis. Die afbeeldingen zijn trouwens bekend tot in de 20ste eeuw. Eén ervan, de Kruisdragende Christus in de franciscanenkerk in Graz, onderwerpt Grabner aan een nader onderzoek.

Herlinde MENARDI (Innsbruck) heeft het over de heilige graven in Tirol. Het bezoek aan het H. Graf op Paaszaterdag gaat terug tot de 14de eeuw. Het gebruik werd het slachtoffer van het Jozefinisme, toen alle ceremoniën omtrent graflegging en verrijzenis in 1782 door de keizer verboden werden. Na Vaticanum II verdwenen de heilige graven - vaak letterlijk - in de vergeethoek, maar sinds 1980 zijn ze, met goedkeuring van de bisschop van Innsbruck, aan een revival toe.

Met haar onderzoek naar de volksdevotie in de stad Wenen in de loop van de jaren 1980 steelt Helga Maria WOLF (Wenen) het hart van de Gegenwartsvolkskundler. In de grootstad bevredigen velen hun reli-

gieuze behoeften op een profane manier. Velen vullen het religieuze vacuüm met andere godsdiensten, secten, mystiek, het occulte. Onderzoek wijst uit dat het geloof niet ontstaat uit een levenscrisis. Do ut des blijft een constante in de volksdevotie. Volgens Wolf heeft de herontdekking van de volksdevotie te maken met de neoconservatieve trend na het falen van Vaticanum II om de volksdevotie eens en voorgoed uit te schakelen. Maar de nieuwe Volksfrömmigkeit heeft een duidelijk waarneembare sociale dimensie. Tijdens de vastenperiode wordt versterving vervangen door naastenliefde en solidariteit. Christoffelzondag (eind juli) is voor de chauffeurs een gelegenheid om voor iedere ongevalloze kilometer een groschen te spenderen voor de aankoop van een missievoertuig; zo konden in 1986 voor gans Oostenrijk 150 voertuigen naar de missies gestuurd worden. Aan deze evolutie verleent de officiële kerk haar medewerking. Sinds het eerste pausbezoek in 1983 zijn een aantal manifestaties van toen bewaard voor evenementen op regionaal en lokaal niveau. De godsdienst komt op straat met o.a. zwijgende optochten, gezang, Goede-Weekacties, straatdiscussies met voorbijgangers. Ook de heiligencultus past zich aan. De H. Hildegard van Bingen, een abdis uit de 12de eeuw, schreef een Latijns werk over planten en dieren op grond van persoonlijke observatie en informatie verzameld uit de volksmond. Tegenwoordig is haar werk weer actueel. Niet alleen heeft zij het gebracht tot patrones van de biologen, maar ook van Groenen en astrologen.

Het referaat van Olaf BOCKHORN (Wenen) sluit aan bij de voorgaande bijdrage. En weer stoten wij op de H. Hildegard van Bingen. Een jongeman met Aids was ten dode opgeschreven. Via een pater startte hij een kuur met de zgn. Hildegardmedicijn, hoofdzakelijk gebaseerd op kruiden. Vier weken later wandelde hij het hospitaal uit, niet genezen, maar, naar verluidt, met nog een tiental jaren prettig, zij het seksloos, leven in het vooruitzicht. De herontdekker van die Hildegardmedicijn is de Oostenrijkse arts Gottfried Hertzka. Een aantal verenigingen, met leden in Oostenrijk, Duitsland en Zwitserland, spannen zich in om het wondermiddel te propageren. De belangstellenden zijn vooral vrouwen en oudere personen, bijna uitsluitend rooms-katholiek. Op zoek naar alternatieve religievormen gaat Bockhorn nader in op de Gemeenschap der Adventisten van de Zevende Dag, die zich beroepen op de ideeën van de Amerikaanse Ellen Gould White (1827-1915); hier wordt geen onderscheid gemaakt tussen devotie en volksdevotie. Er zijn zelfs Hexengruppen actief. Er is sprake van een hogepriester en van een bloeede. Overgangsperioden, gekenmerkt door onzekerheid, zijn een voedingsbodem voor esoterisme, waarin zowel het (ernstige) zoeken naar waarheid en geluk als de platvloerse business aan bod komen.

Noem het nu schriftelijke volksdevotie, geschreven intenties of vota scripta, de inhoud blijft hetzelfde: de smeekbeden en dankzeggingen die bedevaarders en gelovigen neerschrijven op blaadjes papier of in daartoe bestemde registers in kerken en kapellen, een fenomeen dat vooral in het jongste decennium aan een internationale doorbraak toe is. (In mei 1990 kon ik het registreren in de kathedraal van het Engelse

stadje Wells). Herbert NIKITSCH (Wenen) spreekt van "schreiben und glauben" en noemt de door de geestelijkheid ingevoerde registers Anliegenbücher, waaruit blijkt dat ook in Oostenrijk meer verzocht dan gedankt wordt. Nochtans is het verschijnsel in de grootstedelijke agglomeratie Wenen eerder zeldzaam te noemen. Het blijft niet beperkt tot de rooms-katholieke kerken; ook in evangelische kringen duikt het op. De auteur heeft van het voorrecht genoten de Fürbittenbücher van de parochiekerk van Gumpendorf over de periode 1977-1985 ter inzage te krijgen en de 5.000 items aan een grondig onderzoek te onderwerpen. Het blijkt dat op die manier in praktijk gebracht wordt wat Vaticanum II opnieuw heeft aangemoedigd, nl. het Gebed der Gelovigen, hier geconcentreerd in hun fysische en spirituele noden op lokaal, nationaal en internationaal vlak. Naast God en Maria zijn Antonius van Padua en Judas Thaddeus de meest aangesproken heiligen. Ik val de auteur volmondig bij waar hij stelt dat de lezer-vorser van deze registers de indruk krijgt een voyeur te zijn. En toch laat deze bijdrage een gevoel van onvoldaanheid na, omdat Nikitsch zijn ideeën niet illustreert aan de hand van diverse categorieën voorbeelden die er ongetwijfeld moeten zijn. Ik had de indruk een boeiende voetbalmatch bij te wonen, helaas zonder doelpunten. Erger nog: uiteindelijk gooit hij zijn eigen ruiten in wanneer hij zich afvraagt wat dit alles met Volksfrömmigkeit te maken heeft...

Het referaat van Ingo SCHNEIDER (Innsbruck) sluit aan bij de vorige bijdrage. Uit allerlei stichtelijke literatuur, al of niet verspreid door devotiecentra die een zalig- of heiligverklaring beogen, heeft de auteur 530 gebedsverhoringen gepuurd. In feite gaat het hier om de hedendaagse opvolgers van de middeleeuwse en barokke mirakelverhalen. Er is echter een opvallend verschil: naast de fysische kwalen wordt nu veel meer ruimte vrijgemaakt voor de existentiële noden, voor de stem van diegenen (vooral vrouwen) die het leven niet meer aankunnen. Deze gebedsverhoringen worden, in de stijl van de krant, vaak voorzien van een titel, waarbij men de sensatie niet uit de weg gaat. Naar de vorm worden de teksten door de geestelijkheid gezuiverd, maar als de auteur de oorspronkelijke brieven te zien krijgt, blijkt dat de schrijvers ervan tot de midden- en arbeidersklasse behoren. Als het om een novene gaat, wordt het gevraagde dikwijls pas op de negende dag ingewilligd. De aanrakingsritus is een courant motief.

Het relaas van Cornelia GÖKSU (Hamburg) over de verboden bedevaart van Heroldsbach (aartsbisdom Bamberg) leest als een sneltrein. Op 9 oktober 1949 beweerden vier meisjes Onze-Lieve-Vrouw te hebben gezien in een bos. Johann Gailer, de plaatselijke pastoor, die al sinds 1914 de parochie bestuurde en een invloedrijk man geworden was, stak zijn geestdrift over de visioenen niet onder stoelen of banken. Hij drukte de meisjes op het hart zich door niemand van de wijs te laten brengen. Zijn houding wordt duidelijker als men weet dat hij de reputatie had een eigenzinnig, onverdraagzaam man te zijn, en dat hij al jaren overhoop lag met het aartsbisdom. De zaak floreerde, er werd een kapel opgericht en men sprak van Heroldsbach als van "das fränkische Lourdes". Het feest van Maria-Ontvangenis (8 decem-

ber) zou de climax van het jaar worden. Van overal stroomden duizenden bedevaarders toe. Die dag zagen de meisjes de Moedermaagd opnieuw; één van hen hoorde haar zelfs zeggen dat zij in Heroldsbach vereerd mocht worden. Dit klonk als muziek in de oren van Gailer en van de pelgrims, die nu niet meer aarzelden om de afwijzende houding van Bamberg en Rome naast zich neer te leggen. Plots deed zich een natuurfenomeen voor, het zgn. Sonnenwunder. (Men denke aan Fatima.) Op die regenachtige dag brak de zon door en leek met duizelingwekkende snelheid op de mensen af te stormen. Ze draaide zich en straalde in de kleuren van de regenboog. Er brak paniek uit en sommigen riepen luidkeels dat zij ook Onze-Lieve-Vrouw gezien hadden. In januari 1950 kwam een formeel verbod uit Bamberg. Maar er ontstond een hemelse reactie: naast Onze-Lieve-Vrouw en de Gekruisigde Zaligmaker verschenen een aantal hemelse figuren, die de meisjes boodschappen doorgaven. De meisjes mochten hen aanraken om hun echtheid te verifiëren. De Moeder Gods in eigen persoon zegende de door de meisjes met trossen aangereikte rozenkransen en andere devotionalia van de bedevaarders. Tevens gingen de verschijningen gepaard met een bloesemregen. Maria voorspelde catastrofes. Maar langzamerhand kwam er kritiek los. Men verweet de meisjes koppig en trots te zijn. Pastoor Gailer kreeg te horen dat hij de plaats van het gebeuren niet langer mocht betreden. Een voormalige benedictij-nennovice nam zijn taak over. Ook Rome verbood de bedevaart en Gailer werd als pastoor vervangen. Maar de visioenen gingen onverstoort verder. De hemelse figuren riepen op tot gebed en verwensten de kerkelijke autoriteiten en de bestrijders van de cultus. In oktober 1952 hielden de visioenen op. In totaal had men er meer dan 3.000 geregistreerd. Nu, 40 jaar later, trekken jaarlijks nog enkele duizenden pelgrims naar Heroldsbach, maar lang niet meer de tienduizenden van weleer. Toch werd in 1988 nog een "bedevaartkathedraal" gebouwd. De auteur ziet het fenomeen Heroldsbach in het licht van de sombere jaren in het naoorlogse Duitsland met zijn vluchtelingenprobleem, zijn financiële hervormingen, de koude oorlog. Nooit liepen de kerken zo vol; men wendde zich tot het transcendente met de hoop op een antwoord, op een oplossing. Er tekenden zich twee tendensen af: een golf van heksenwaan in het Noorden en de drang naar nieuwe, niet kerkelijk erkende bedevaarten in het Zuiden. Voeg daar nog aan toe dat de film *The Song from Bernadette*, naar de roman van Franz Werfel, bomvolle zalen lokte. En tenslotte werd in 1950 het Mariajaar gevierd.

Volksdevotie en sport. Op het eerste gezicht onverzoenlijk, maar niet volgens Ronald LUTZ (Frankfurt am Main), die het over een nieuwe Volksfrömmigkeit heeft. De nieuwe religiositeit wordt gekenmerkt door waardering voor de natuur, religieus-mystieke ervaringen, maar ook door de herontdekking van het lichamelijke. De auteur heeft een aantal lange-afstandslopers geïnterviewd, geen professionals, maar pure amateurs. Toen hij één van hen vroeg waarom hij op zondagmorgen niet in de kerk zat, antwoordde de man: "Die freie Natur ist auch eine Kirche Gottes". (p. 304) Lopen is een mystieke ervaring. Men

spreekt van meditatief lopen, op zoek naar onvergankelijke waarden. "Langlauf zum Ewigen Leben." (p. 305) Daarenboven zijn lange-afstandslopers van oordeel dat zij aan missionering doen, omdat zij anderen tot het lopen bekeren. Ascetische trekjes zijn nooit ver weg; de looper participeert in het heilige. Maar er dreigt tevens een gevaar: het narcisme. "Seit der Tötung Gottes hat der Mensch sich selbst vergöttlicht." (p. 313)

Leander PETZOLDT (Innsbruck) levert een solide bijdrage over een onderwerp dat hem nauw aan het hart ligt: magie en religie. In een wereld zonder geborgenheid groeit de belangstelling voor de magie, die de spanningen draaglijk maakt. Dit is een afweermechanisme, niet alleen van de onontwikkelde, niet nadenkende mens, maar ook van de intellectueel, zodra hij in angst- of emotionele situaties verkeert. Essentiële aspecten van de magie zijn het sympathie-beginsel en de aanrakingsritus. Petzoldt geeft geen persoonlijke definitie van magie en religie, maar lijkt wel geneigd volgende antithese te aanvaarden: de magie heeft een dwingende kracht waaraan de hogere machten zich moeten onderwerpen; de religieuze mens smeekt, legt zijn lot in de handen van God of de heiligen en aanvaardt aldus zijn afhankelijkheid. De theorie als zou de religie ontstaan zijn in het Paleolithicum en dat de magie zich tijdens het Neolithicum uit de religie zou hebben ontwikkeld wordt door de auteur verworpen. Binnen het fenomeen magie beweegt zich een leger charlatans, die Petzoldt "die geistigen Umweltverschmutzer" noemt. (p. 350)

Het is duidelijk dat er onder de deelnemers een tendens leeft om het begrip Volksfrömmigkeit te verruimen. Ik heb daar geen bezwaar tegen, zolang het maar niet verward wordt met Frömmigkeit, want ik heb de indruk dat er in dit boek te veel Frömmigkeit en te weinig Volksfrömmigkeit schuilt. Maar waar ligt tenslotte de grens? Tot een eenvormige definitie van het fenomeen volksdevotie is het natuurlijk niet gekomen. Maar was dat wel nodig? De Gegenwartsvolkskunde komt ruimschoots aan bod, maar de historische benadering ligt gelukkig (nog) niet op de vuilnisbelt. Dit boek bewijst dat op de akker van de Volksfrömmigkeitsforschung ernstig en gevarieerd werk geleverd wordt, en dat belooft voor de toekomst, want stilstaand water is dood water.

Walter Giraldo

Lijst van de referaten

Ernst Topitsch : *Volks Glaube und Hochreligion*

Christoph Daxelmüller : *Volksfrömmigkeit ohne Frömmigkeit. Neue Annäherungsversuche an einen alten Begriff*

Nils-Arvid Bringéus : *Entwicklung und Stand der religionsethnologischen Forschung in Skandinavien*

Klaus Beitzl : *Volksfrömmigkeitsforschung in Frankreich. Versuch einer Annäherung*

Freddy Raphaël und Geneviève Herberich-Marx : *Volksfrömmigkeitsforschung in Frankreich. Zur Revision eines Ansatzes*

Gábor Barna : *Zur Erforschung des religiösen Volkslebens im Ungarn der Nachkriegszeit*
Paul Rachbauer : *Zum Stand der Volksfrömmigkeitsforschung in Vorarlberg. Forschungs- und Ausstellungsprojekte*

Reiner Sörries : *Die spätmittelalterliche Frömmigkeit im Spiegel der alpenländischen Fastentücher*

Elfriede Grabner : *Wort- und Bildzeugnisse zur Verehrung des "Geheimen Leidens Christi"*

Ulrika Wolf-Knuts : *Das Teufelsbild in einem finn-schwedischen Kirchspiel (Vörå) 1870-1930*

Alois Döring : *Aspekte der (Volks-)Frömmigkeit nach dem II. Vatikanum*

Herlinde Menardi : *Die Heiligen Gräber in Tirol und ihr Wiedererstehen in den achtziger Jahren*

Helga Maria Wolf : *Zur Wiener "Volksfrömmigkeit" in den achtziger Jahren*

Herbert Nikitsch : *Schreiben und Glauben. Anliegenbücher als Beispiel moderner Volksreligiosität*

Ingo Schneider : *Belohntes Vertrauen? Überlegungen zu Struktur und Intention gegenwärtiger Gebeterhörungen*

Reimund Kvideland und Karin Kvideland : *Christliches Erzählen in norwegischen Erweckungsbewegungen*

Cornelia Göksu : *Heroldsbach - eine "verbotene Wallfahrt" der Nachkriegszeit in Süddeutschland*

Zsuzsanna Erdélyi : *Die Rolle der Oralität in Ungarn in bezug auf die literaturgeschichtliche Erforschung des Spätmittelalters. Archaische Gattungen der sakralen Volksdichtung*

Ulrike Kammerhofer-Aggermann : *Quellenvergleich zu den Fronleichnamsprozessionen in den Städten Graz und Salzburg vor und nach der Reformationszeit. Die Rolle der Corporis-Christi-Bruderschaften in der Fronleichnamsprozession*

Gerda Grober-Glück : *Zur Heiligkeit des täglichen Brotes in der bäuerlichen Familien Österreichs um 1930. Nach Materialien des Atlas der deutschen Volkskunde*

Ronald Lutz : *Naturverbundenheit, Körperthematisierung, Remythologisierung. Fragmente einer "neuen" Volksfrömmigkeit*

Karl Wernhart : *Überlegungen zur Volksfrömmigkeit in ausereuropäischen nichtindustriellen Gesellschaften*

Leander Petzoldt : *Magie und Religion*

Olaf Bockhorn : *Volksfrömmigkeit - Sekten - Neue Religionen. Empirische Ansätze zur Erforschung "neuer Frömmigkeit" in Österreich*

Roland Girtler : *Strategien der Frömmigkeit in Subkulturen*

Ringsteken op de fiets te Lampernisse in 1902 : het reglement

In een dossier met procesverbalen van Lampernisse (Diksmuide) is een met de hand geschreven huishoudelijk reglement verzeild geraakt, dat net na de laatste eeuwwisseling werd opgesteld met het oog op een fietssteekspel.(1) Het door de voorzitter G. Vermeulen, de onder-voorzitter en de schrijver (J. De Wulf) ondertekende dokument is een interessant voorbeeld van een poging om een lokale uiting van sociabiliteit intern te reguleren met behulp van een in regels gegoten ideaal-scenario (waarbij bijvoorbeeld in het derde artikel de wandelsnelheid als maatstaf wordt gehanteerd).

"Gemeente Lampernisse

Op Zondag 6 juli 1902

Groot Wielrijdersfeest

Artikelen te volgen volgens deze programma

Art. 1: Iedereen is vriendelijk verzocht in de stoet tegenwoordig te zijn.

Art. 2: De drie eerste prijzen zullen gegeven worden aan deze die het meest getal ringen steken. De vijf andere prijzen die het navolgende meest getal ringen steken: hebben recht tot deze kamping, al wie 6, 5, 4, 3 of 2 ringen gesteken hebben. Eene loting zal beslissen welke serie recht heeft op den vierden, vijfden, zesden, zevensten of achtsten prijs.

Art. 3: Men moet op eene matige snelheid rijden, 't is te zeggen gelijk op eenen betamelijken stap van eenen persoon. Het lid der commissie zal den rijder verwittigen of hij te zeer of te traag rijdt (sic), in geval den rijder niet luistert is hij verloren.

Art. 4: Niemand mag van zijnen velo stappen.

Art. 5: Het is streng verboden twee of driemaal naar den zelfden ring te steken.

Art. 6: De staken voorbij zijnde, niemand mag terug keeren om te hersteken.

Art. 7: Iedereen is verplicht de gestekene ringen op de lans blijvende zelf aan den opnemer te overhandigen.

Art. 8: De opmerkingen moeten in 't stille tegen den voorzitter gedaan worden, die er over zal beslissen.

Art. 9: De rijders mogen binst de steking van 't midden der kalsei niet afwijken of zij zijn verloren.

Art. 10: Alle onvoorziene gevallen, zullen door de commissie beslist worden."

M.J.

-
- (1) Rijksarchief te Brugge, Gemeentearchief Lampernisse, nr. 523. Merk in hetzelfde dossier ook de ommezijde op, van een in maart 1917 opgesteld verslag, over het afsnijden van het haar van de staart, van het paard van de burgemeester (een symbolisch geladen politieke actie?). Daar vinden we een gedetailleerde rekening van het inhuldigingsfeest van pastoor Lootens van Lampernisse in 1911. Het gemeentebestuur kreeg daarbij een rekening van 262 frank en 85 centiemen gepresenteerd (onder andere 6 frank voor het zetten van sparren, 7 frank en 20 centiemen voor het bakken van koeken, 64 frank voor de stoet en 34 frank voor de muzikanten).
-

De bijnaam Pompkoek (Peperkoek) te Uitbergen

Grapjassen ontmoet je overal, bij de volwassen lui en bij de jongeren. Ze vinden er behagen in iemand een poets te bakken. Dat geschiedt regelmatig op één april door iemand van de ene persoon naar de andere, of naar een bepaalde plaats te zenden.

In het kader van het korte volksverhaal ofte anekdote verneem je vaak hoe een grappenmaker het aan boord legt om met een verzinsel veel volk op de been te brengen. Dat geschiedde ook, maar dan soms in pijnlijke omstandigheden in het verloop van de "Vliegende Maandag". Menigeen had op die dag de 'Duitsers' hier of daar gezien en velen sloegen holderdebolder op de vlucht.

Dergelijke anekdote deed zich voor te Uitbergen bij Wetteren.

Een knaap maakte een bejaarde man wijs, dat er in de Schelde een scheepje met pompkoek gezonken was. Pompkoek is de lokale term voor pond- of peperkoek.

De oude man spoedde zich naar de stroom. De lieden in zijn omgeving waren zulk een haast van hem niet gewoon en de mensen in de straat vroegen:

- *Sies, wat scheelt er?*

En hij riep gejaagd terug:

- *'t Is een scheepke met pompkoek gezonken in de Schelde.*

Groot en klein werd nieuwsgierig en liep dan met hem mede.

Maar de gefopte man is... Sies Pompkoek gebleven en het gebeurt nog wel, dat de naam Pompkoekes voor zijn kroost weerklinkt.

A. TEMMERMAN

Souvrijn remedie teghen hydropie oft watersucht

R. Neempt een pinte brandewijn Nantes ende deelt die pinte in twee, ende op d'een halve pinte doet een once igalap(1), grof ghestampt, met een halve once irias (2) van Florentien, grof ghestampt, ende alsdan stelt t'flesken in de locht ofte op een klaer kamer den tijdt van acht daghen ende giet dan d'ander half pinte op den irias en igalap, en doet de ingredienten uijt ende laet de tweede halve pint soo verre wijcken als d'ander acht daeghen, ende nemt naer Ul. conditie ieder reijse daer van de quantiteijt van een lepel, ende t'water sal van u afdrijven.

P. Huys

(Rijksarchief Gent, Kerkarchief O.-L.-Vrouw Deinze, nr. 15, f° 164v°).

- (1) Igalap: jalap of jalappe (*Convolvulus Jalapa* of *Ipomoea purga*), genoemd naar de Mexikaanse stad Jalapa of Xalapa; in Mexico groeiende, rammenasachtige wortelstok, waaraan zwarte knollen groeien, waarvan de hars als laxeermiddel gebruikt werd. Niet vermeld in de kruidenboeken van Dodoens en Mathias de Lobel.
- (2) Irias van Florentien (ook: yrias, yreos): Florentijnse lis (*Iris florentina* L.). Cfr. W.L.Braekman, "Dat batement van recepten. Een secreteboek uit de zestiende eeuw" (Brussel, Ufsal, 1990), p. 143.

Sint-Columbaretabel te Deerlijk

In '88 verscheen een kunstboek, in het Nederlands, Frans, Engels en Duits over het gerestaureerde Sint-Columbaretabel. Dit tweede deel bundelt de geschiedenis en de restauratie, een dokument voor specialisten haast. Roger Marijnissen verzorgt met zijn gespierde stijl en grondige kennis de Inleiding. Schepen Arnold Vantieghem omlijnt de gang van de administratie. Een eerste plan kiemde in 1901. Er volgt een lijdensweg van tachtig jaar, uitgestippeld door Albert Bruggeman. Medewerkers van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium te Brussel bieden, naar u kunt verwachten, gedegen studies. Françoise Thomaes-Van Hauwaert en Robert Didier letten in hoofdzaak op ikonografie,

groei en betekenis. Myriam Serck-De-waide ontleedt de manier van restaureren, met behulp van J. Vynckier voor de grondstof en L. Knockaert voor Laboratoriumonderzoek. Rijksarchivaris Ernest Warlop biedt het levens- en lijdensgeven van de heilige, op basis van een handschrift uit de Bibliothèque van Parijs. Een enig boek, een modelstudie, over een enige heilige, met een beer als attriboot. Fel aanbevolen aan elke historicus, heem- en volkskundige, belangstellende inzake ikonografie en restauratie. Titel, zelfde als voor eerste boek. Deel II, 157 blz., ill., 600 F bestellen Cultureel Centrum Schoolhuis, Sint-Amandusstraat 14, 8540 Deerlijk.

R.L.